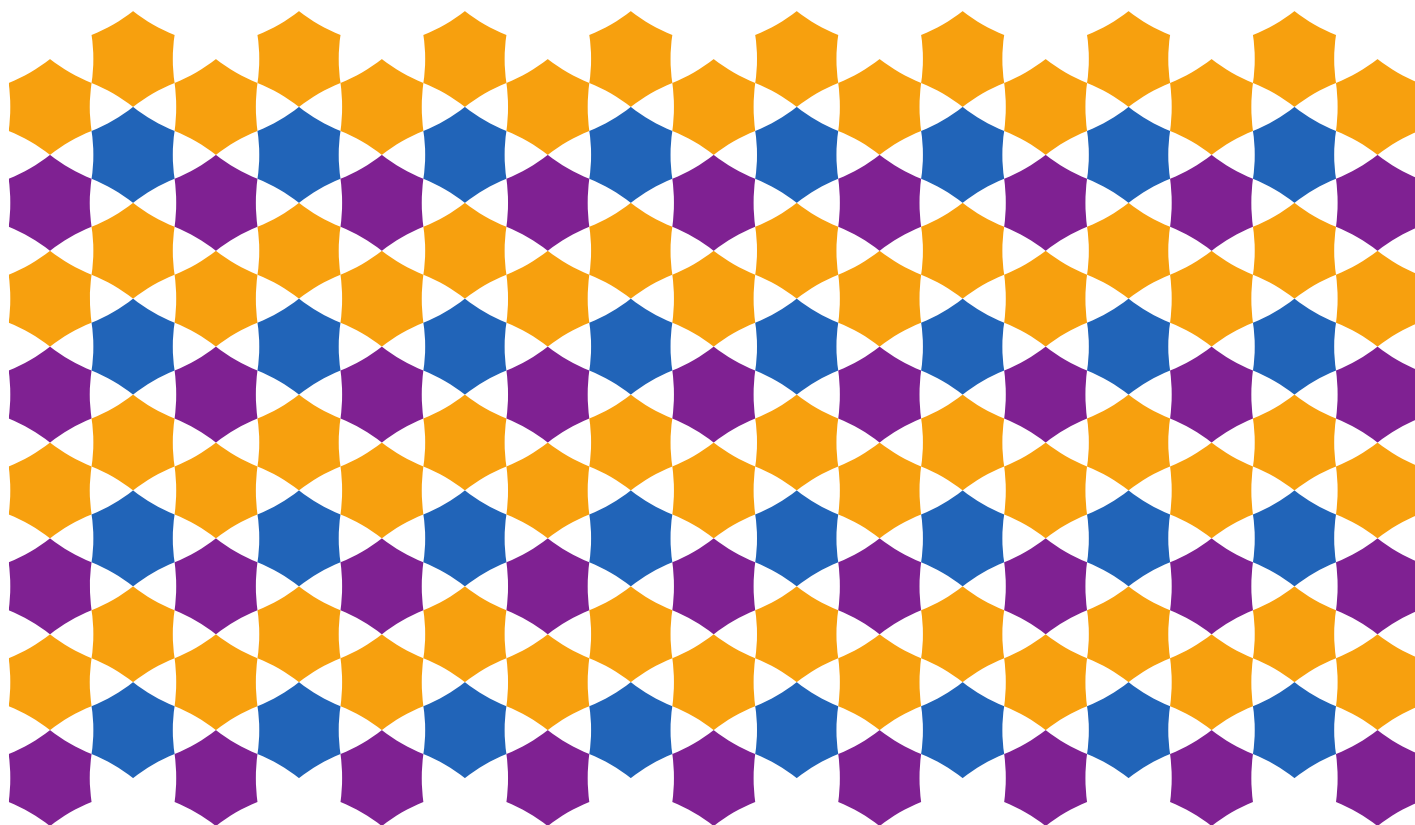

VAL II – delrapportering av ett regeringsuppdrag

– med fokus på kompetensförsörjning och resultaten hittills

Rapport 2018:16

VAL II – delrapportering av ett regeringsuppdrag
– med fokus på kompetensförsörjning och resultaten hittills

Utgiven av Universitetskanslersämbetet 2018

Författare: Anna Lundh, Julia Elenäs

Universitetskanslersämbetet • Löjtnantsgatan 21 • Box 7703, 103 95 Stockholm
tfn 08-563 085 00 • fax 08-563 085 50 • e-post registrator@uka.se • www.uka.se

Innehållsförteckning

Innehållsförteckning.....	4
Sammanfattning.....	6
Inledning.....	8
VAL-satsningarna – bakgrund och uppdrag.....	8
Läro- och förskolläroarlegitimationen	9
Uppdraget att ge utbildning inom VAL II	10
Genomförandet av VAL II-utbildningarna.....	10
Bredare än tidigare satsningar	10
Finansieringen av VAL II	11
Examina som kan uppnås inom VAL II	
– möjligheter och begränsningar	12
Regelverket som styr VAL II-studierna	13
Bestämmelser som inte ändrats sedan 2011.....	14
Bestämmelser som gällde 2011–2013	14
Bestämmelser som gäller sedan den 1 december 2013.....	15
Ändringar beslutade 2016.....	16
Ändringar beslutade 2017.....	16
Ändringar beslutade 2018.....	17
Lärosätenas beskrivning av utvecklingen inom VAL II	17
Allt fler och andra typer av ansökningar sedan 2014	17
Andra pågående satsningar för att få fler behöriga lärare	18
Kompletterande pedagogisk utbildning (KPU).....	19
Utbildningsbidrag och utökade studiemedel för KPU-studenter	20
Läroarutbildning i samarbete med kommuner	20
Ett statsbidrag till huvudmän för att få fler behöriga yrkeslärare	21
VAL II-studenterna	22
Population och beskrivning av datakällor	22
Umeå universitets databas för ansökningar till VAL II.....	23
Universitets- och högskoleregistret	23
Skolverkets register över läroarlegitimationer	24
Sökande till VAL II	24
Samtliga sökande	24
Personer som sökt VAL II enbart en gång	26
Sökande till förskolläroarexamen	28
Sökande till det förkortade examensspåret för vissa	
estetiska ämnen	29
Sökande till det förkortade examensspåret för dem med minst	
åtta års yrkeserfarenhet.....	29
Sökande per län.....	30
Sökande per kommungrupp	31
Sökande som arbetade för en kommunal skola respektive friskola..	33
Registrerade på studier inom VAL II	34
Examinerade inom VAL II.....	35
Uttagen legitimation.....	41

Vad gör VAL II-studenterna efter examen?	42
Population och beskrivning av datakällor	42
Arbetet i skolan före och efter lärarexamen	42
Har VAL II-studenterna rört på sig geografiskt?.....	42
Har VAL II-studenterna bytt huvudmannatyp?.....	43
Har VAL II-studenterna bytt skola?	43
Undervisar fler i kärnämnen och de estetiska ämnena?	43
Har tjänsteomfattningen förändrats?.....	44
Lärförsörjningen från i dag till 2031	45
Behöriga lärare i skola och gymnasieskola.....	45
Högre andel behöriga lärare i kommunala skolor och bland kvinnor	45
Behöriga lärare i grundskolan	46
Behöriga lärare i gymnasieskolan	47
Legitimationen ger en mer precis behörighet än examen.....	47
Obehöriga lärare	47
En femtedel tillsvidareanställda är obehöriga lärare.....	48
Allt fler obehöriga lärare	48
Stort behov av behörighetsgivande utbildning även framöver.....	48
Nuvarande tillgång på lärare.....	49
Kvinnor i majoritet bland skolans lärare	50
Lärarna har relativt hög ålder	50
Många lärare utanför yrket kan tänka sig att återkomma	50
Det framtida behovet av lärare	51
Arbetsgivarna uppger fortsatt brist på nyexaminerade lärare	52
Goda framtidsutsikter för lärarstudenter	52
Brist analyserad utifrån ämnen i lärares examina och undervisningsbehovet.....	52
Rekryteringsbehovet fram till 2031	53
Störst rekryteringsbehov de första fem åren och inom förskolan	53
Den reguljära lärarutbildningen och lärförsörjningen.....	54
Examinerade lärare för få för framtida behov.....	56
VAL II – en viktig pusselbit i kompetensförsörjningen.....	60
VAL II bidrar till kompetensförsörjningen nationellt	60
Kan VAL II användas mer effektivt genom förbättrade studievillkor?	62
En förbättrad systematik behövs kring data	63
Avslutande ord	64

Sammanfattning

Regeringen beslutade 2011 att fortsätta satsningen på Vidareutbildning av lärare som saknar lärarexamen (VAL). Syftet med VAL-satsningarna är att säkra kvaliteten i undervisningen och ge yrkesverksamma lärare som påbörjat en lärarutbildning, men saknar examen, en möjlighet att bli behöriga, genom såväl en lärarexamen som en lärar- eller förskollärlärolegitimation. VAL II skulle ursprungligen pågå till 2018, men har förlängts till 2030.¹

Universitetskanslersämbetet (UKÄ) har fått i uppdrag av regeringen att följa och utvärdera VAL II. Uppdraget ska redovisas senast juni 2021. Denna delredovisning är en halvtidsavstämning för att belysa vilka resultat som hittills har uppnåtts inom VAL II. Av metodologiska skäl omfattar delredovisningen endast de som sökte till VAL II under perioden höstterminen 2013–vårterminen 2017.

Åtta lärosätena – Umeå universitet (nationell samordnare), Göteborgs universitet, Högskolan Dalarna, Karlstads universitet, Linköpings universitet, Malmö universitet, Stockholms universitet och Stiftelsen Högskolan i Jönköping – har regeringens uppdrag att ge utbildning inom VAL II. Lärosätena ersätts för utbildningen och annan tillhörande verksamhet genom ett särskilt anslag.

UKÄ, Skolverket, SCB och olika aktörer har under de senaste åren uppmärksammat bristen på behöriga lärare och förskollärare och bidragit till att förbättra kunskapsläget i frågan genom olika analyser och prognoser. Denna uppföljning och analys av VAL II har som klangbotten bristen på behöriga lärare och förskollärare och kompetensförsörjningen i ett längre perspektiv.

Våren 2018 undersökte UKÄ möjligheterna att statistiskt följa VAL II-studenterna under studietiden och i arbetet i skolan. Till detta har uppgifter från den databas som de berörda lärosätena använder för att registrera studenterna och ett flertal andra dataunderlag använts. Det är första gången som UKÄ följer VAL II-studenterna på detta sätt och resultaten av denna första uppföljning visar följande:

- Från höstterminen 2013 till vårterminen 2017 sökte 8 160 personer till VAL II. Av metodologiska skäl är fokus i denna rapport på de 7 130 som enbart sökte till VAL II vid ett tillfälle under uppföljningsperioden. Av dessa var 4 420 aktuella för studier inom VAL (kan liknas vid antagna).
- Sammanlagt hade Stockholms universitet flest sökande under perioden, 2 980 personer.
- Fler kvinnor än män sökte till VAL II och en mindre andel av kvinnorna var aktuella för studier. En förklaring till denna skillnad skulle kunna vara den låga andelen som bedöms vara aktuella för studier mot förskolläroexamen, där 94 procent av de sökande var kvinnor.
- De sökande var spridda geografiskt sett till var de arbetade vid söktillfället, även om många arbetade i större städer, storstäder och pendlarstäder nära storstäder.
- De flesta som har sökt och varit aktuella för studier inom VAL II har också påbörjat studier inom VAL (93 procent).
- Totalt hade 1 750 av dem som ingår i uppföljningen tagit en lärarexamen av något slag fram till vårterminen 2017. Baserat på uppgifter om de i populationen som hade studerat längst inom VAL II verkar andelen examinerade vara omkring 60 procent.

¹ Förordning (2011:689) om vissa behörighetsgivande examina för legitimation som lärare och förskollärare och om högskoleutbildningar för vidareutbildning av lärare som saknar lärarexamen.

- VAL II-studenternas genomsnittliga tjänsteomfattning har inte förändrats nämnvärt i och med lärarexamen men den genomsnittliga tjänsteomfattningen på tillsvidareanställning har däremot ökat.
- VAL II-studenterna har i stor utsträckning varit kvar i samma kommun, skolform och typ av huvudman (kommunal eller enskild) efter examen, och omkring 85 procent har varit kvar hos samma huvudman och skolenhet.

Förslag

Sedan 2013 har lärare och förskollärare med lång erfarenhet – de ska ha arbetat i minst åtta läsår som lärare eller förskollärare under de senaste femton åren – möjlighet att läsa ett kortare examensspår inom VAL II. Analysen visar att denna väg till behörighet inte har fungerat väl för de obehöriga förskollärarna. Behörighetskravet om arbete ”som förskollärare” i minst åtta läsår under de senaste 15 åren är en flaskhals och UKÄ anser att förordningen som styr VAL II behöver justeras om VAL II ska kunna bidra till att minska bristen på behöriga förskollärare.

Vidare menar UKÄ att modellen med en förkortad examensväg för lärare i de tre estetiska undervisningsämnena skulle kunna användas även för en del av de angelägna undervisningsämnena där bristen på behöriga lärare är stor, eller förväntas bli stor i framtiden.

Mot bakgrund av kravet på lärarlegitimation och att deltagarna i VAL II är obehöriga lärare som redan har valt skola, gymnasieskola och förskola som arbetsplats borde andelen studenter som tar en examen vara högre än inom den reguljära lärarutbildningen. Så verkar inte vara fallet. Fler VAL II-studenter skulle förmodligen kunna ta examen om de delar i förordningen som styr studievillkoren förändrades. Det skulle även kunna behövas en dialog mellan regeringen, huvudmännen, högskolorna och studenterna om bättre villkor. Till exempel har framgångsrika satsningar på studievillkor gjorts inom sjukvården för att förbättra kompetensförsörjningen inom bristyrken.

Slutligen har arbetet med delredovisningen gjort tydligt att det finns ett behov av att förbättra systematiken kring data om VAL II-studenterna. UKÄ kommer därför att fortsätta att, i dialogen med Ladok och berörda lärosäten, undersöka om det finns ett långsiktigt säkrare sätt att registrera VAL II-studenternas studier på.

UKÄ drar slutsatsen att VAL II ger ett viktigt bidrag till skolans kompetensförsörjning och är en av flera insatser som bidrar till att minska bristen på behöriga lärare i skolan.

Inledning

Universitetskanslersämbete (UKÄ) fick 2013 överta ansvaret för regeringsuppdraget att följa och utvärdera verksamheten inom regeringens satsning Vidareutbildning av lärare som saknar lärarexamen (VAL), vilket Högskoleverket haft sedan 2011. Uppdraget ska redovisas till regeringen senast den 30 juni 2021.²

UKÄ vill med denna delredovisning delge nya uppgifter, som inte har varit möjliga att ta fram tidigare, och därmed öka kunskaperna om studenterna och deras studier inom VAL II. Redovisningen omfattar dem som sökte till VAL II under perioden höstterminen 2013–vårterminen 2017.

I tidigare uppföljningar av VAL, och dess föregångare SÄL (Särskild lärarutbildning), har Högskoleverket inte kunnat använda register på grund av svårigheterna att identifiera alla berörda studenter i det studieadministrativa systemet Ladok. Möjligheterna har förbättrats sedan dess. I denna delredovisning analyserar UKÄ vissa uppgifter från den så kallade VAL II-databasen vid Umeå universitet och vissa uppgifter från Statistiska centralbyråns (SCB:s) universitets- och högskoleregister, Skolverkets register över pedagogisk personal (Lärarregistret) samt Skolverkets register över lärarlegitimationer för att ta reda på mer om sökande och registrerade nybörjare inom VAL II-satsningen. Detta har gett ny kunskap om bland annat genomströmning, studietidens längd och examina inom VAL II samt om deltagarnas arbetsliv efter avslutade studier.

För att sätta satsningen i ett större sammanhang innehåller rapporten även information om VAL II och annan lärarutbildning samt om lärarförsörjningen i ett längre perspektiv. De nya uppgifterna om sökande och studenternas studier och examina diskuteras avslutningsvis med referens till syftet med VAL II och bristen på behöriga lärare.

UKÄ har under de senaste åren publicerat flera analyser och rapporter som bidragit till kunskapsläget om lärarförsörjningen. Även denna delredovisning är framtagen med kompetensförsörjningen av lärare och förskollärare som utgångspunkt.

VAL-satsningarna – bakgrund och uppdrag

Redan 2007 gjorde regeringen den första satsningen på vidareutbildning av lärare som saknar lärarexamen, även kallad VAL I, som följde på SÄL, en liknande behörighetsgivande utbildningssatsning som inletts 2003. VAL I vände sig till lärare som påbörjat, men inte avslutat, en lärarutbildning och som arbetade i skolan eller gymnasieskolan. Satsningen gav dessa lärare möjlighet att komplettera som mest 60 högskolepoäng för att uppnå en lärarexamen samtidigt som de fortsatte att arbeta som lärare. Högskoleverket utvärderade satsningen och rapporterade resultatet till regeringen 2012.³ Samma år förlängdes VAL I till och med 2018 genom en ny förordning (VAL II).⁴

VAL initierades för att säkra kvaliteten i undervisningen och för att ge erfarna lärare som saknar lärarexamen en möjlighet att komplettera sin tidigare påbörjade utbildning. Syftet med utbildningarna inom VAL II är även att öka andelen lärare i

² Regeringsbeslut 2013-11-07, U2013/6568/UH

³ Utvärdering av två kompletterande lärarutbildningar – ULV och VAL I. UKÄ, rapport 2012:7 R.

⁴ Förordning (2011:689) om vissa behörighetsgivande examina för legitimation som lärare och förskollärare och om högskoleutbildningar för vidareutbildning av lärare som saknar lärarexamen.

skolan, och förskollärare i förskolan, som har en examen som kan vara behörighetsgivande för legitimation som lärare eller förskollärare. Den fortsatta satsningen på VAL gjordes inom det s.k. läraryftet, ett åtgärdsprogram som den dåvarande regeringen prioriterade från 2011.⁵

Lärar- och förskollärarlegitimationen

År 2011, samma år som VAL II påbörjades och den nya lärar- och förskolläraryrket infördes, initierades också ett legitimationssystem för yrkena. Syftet med legitimationen är dels att alla elever och barn i skolan och förskolan ska undervisas av väl kvalificerade och lämpliga lärare, dels att säkra och höja kvaliteten på lärare och förskollärare och göra tydligt det individuella yrkesansvaret som yrkesgrupperna har. Tanken är att regelverket så långt som möjligt ska säkerställa att lärare och förskollärare har den utbildning som är avsedd för den undervisning som de bedriver.⁶

En lärarexamen eller förskollärarexamen är grundförutsättningen för att kunna få legitimation, men examen kan ha uppnåtts på olika vägar. VAL är en sådan väg. Sambandet märks redan i VAL II-förordningens namn, som klargör att föreskriften omfattar vissa behörighetsgivande examina *för legitimation som lärare och förskollärare*.

Legitimation ett krav för tillsvidareanställning, undervisning och betygsättning

Huvudregeln är att det krävs att läraren eller förskolläraren har legitimation för att hen ska få anställas utan tidsbegränsning och få undervisa. Dessutom är det endast legitimerade lärare som självständigt får sätta betyg. Lärare utan legitimation ska sätta betyg tillsammans med en legitimerad lärare.

Legitimationen ger läraren, eller förskolläraren, behörighet att undervisa i de ämnen, årskurser och skolformer som personens examen är avsedd för. Det går både för lärare och för förskollärare att komplettera sin legitimation med ytterligare behörighet efter att de har vidareutbildat sig, till exempel i ämnen, eller läst in en speciallärarexamen, eller om hen har lång yrkeserfarenhet.

Den som vill ha en legitimation ansöker hos Skolverket och betalar en avgift. Skolverkets beslut kan överklagas. År 2015 lämnades drygt 2 000 överklaganden till förvaltningsrätten.

En legitimerad lärare eller förskollärare kan varnas eller få sin legitimation återkallad om hen har varit oskicklig i sin yrkesutövning, begått brott eller på annat sätt visat sig olämplig att undervisa. Varje år varnas ett mindre antal lärare och ett fåtal får sin legitimation återkallad.⁷

Flera undantag från kravet på legitimation

Det görs dock, och har tidigare gjorts under en begränsad tid, undantag från kravet på legitimation. Under de första åren, fram till juni 2015, gällde övergångsbestämmelser för lärare, förskollärare och fritidspedagoger utan legitimation som var anställda före den 1 juli 2011.

Fortfarande får en lärare utan legitimation tillsvidareanställas, ansvara för undervisningen och sätta betyg om hen undervisar i modersmål eller yrkesämnen. Under vissa förutsättningar undantas även bland annat lärare som undervisar på engelska och förskollärare som undervisar i fristående förskolor med särskild

⁵ Budgetpropositionen, prop. 2010/11:1, utgiftsområde 16, s. 49,72–74.

⁶ *Legitimation för lärare och förskollärare*. Prop. 2010/11:20.

⁷ För de senaste tre åren redovisar Skolverket 10–15 sådana anmälningar per år. För varje år har 2–3 legitimationer återkallats, och 4–11 lärare har varnats. (Skolverkets årsredovisningar 2015–2017).

pedagogisk inriktning (till exempel Waldorffförskolor). Fram till 2021 (förlängt från 2018) undantas också lärare inom särskolan och specialsolan legitimationskravet om de var anställda före den 1 juli 2011.

En lärare som saknar legitimation och rätt behörighet får även anställas och undervisa om det saknas lärare som uppfyller kraven, men högst ett år i taget.

För lärare som deltar i försöksverksamhet där arbete som (obehörig) lärare kombineras med kompletterande pedagogisk utbildning som ska leda till en lärarexamen, gäller anställning i två eller högst tre år.⁸

Uppdraget att ge utbildning inom VAL II

Regeringen har gett sju statliga universitet och högskolor i uppdrag att erbjuda utbildning inom VAL II: Umeå universitet, Göteborgs universitet, Högskolan Dalarna, Karlstads universitet, Linköpings universitet, Malmö högskola och Stockholms universitet. Därutöver har Stiftelsen Högskolan i Jönköping fått möjlighet att medverka, vilket innebär att det är sammanlagt åtta lärosäten, geografiskt spridda över landet, som ger utbildning inom VAL II. Det är samma lärosäten som utbildade obehöriga lärare inom VAL I. Umeå universitet har fortsatt samordningsansvar för genomförandet av utbildningarna. Lärosätena samarbetar nära i en ledningsgrupp där alla åtta lärosäten är representerade, men varje lärosäte agerar självständigt, till exempel i antagningsfrågor.

Lärosätena ska även erbjuda vägledning till sökande i fråga om bedömning (validering) av tidigare utbildning och verksamhet samt studieplanering (studievägledning) så att de personer som gått en äldre lärarutbildning och önskar uppnå en examen får en likvärdig behandling.⁹

Utöver de utbildningsrelaterade delarna ingår i lärosätenas uppdrag att informera övriga lärosäten med lärarutbildning om sina erfarenheter från VAL II.

Lärosätena ska i sina årsredovisningar redogöra för genomförandet av utbildningarna. I de medelsäskanden som Umeå universitet skickar till Utbildningsdepartementet vår och höst brukar det finnas en lägesbeskrivning av utvecklingen av sökande och antagna till utbildningarna.

Genomförandet av VAL II-utbildningarna

Bredare än tidigare satsningar

Förlängningen av VAL (VAL II) ger utökade möjligheter för yrkesverksamma att komplettera sin utbildning och ta examen jämfört med VAL I. För det första omfattar den nya förordningen lärarexamen som ingår i examensordningar från så långt tillbaka i tiden som före 2001 samt utbildning för att uppnå en förskollärarexamen. För det andra har det maximala antalet högskolepoäng som studenterna tillåts läsa till examen utökats från som mest 60 högskolepoäng till som mest 120 högskolepoäng.¹⁰

VAL II riktar sig till lärare som har en påbörjad, men inte avslutad, lärar- eller förskollärarutbildning och som arbetar i förskolan, skolan eller gymnasieskolan. Lärosätena som ger VAL II-utbildningarna gör tolkningen att vissa förskollärare och lärare med en examen och legitimation som inte är relevant för det arbete de gör i skolan, kan vara behöriga att komplettera inom VAL II för att uppnå rätt undervisningsbehörighet. Till exempel kan en förskollärare med förskollärarexamen och förskollärarlegitimation som arbetar som (obehörig) lärare vara behörig till VAL

⁸ Skollagen. SFS 2010:800.

⁹ Regeringsbeslut 2011-06-09, U2011/3713/UH.

¹⁰ Förordning (2011:689) om vissa behörighetsgivande examina för legitimation som lärare och förskollärare och om högskoleutbildningar för vidareutbildning av lärare som saknar lärarexamen.

II. Vidare antar lärosätena sökande som har visstidsanställning med förbehållet att de måste kunna visa att de fortsätter att vara anställda under hela utbildningstiden, för annars förlorar de sin utbildningsplats. Alla som söker till VAL II och är behöriga kan i princip erbjudas plats inom satsningen.

Studierna inom VAL II är individuellt anpassade efter de kunskaper och den kompetens som studenten har och hans individuella behov av komplettering till vald lärarexamen. Det är vanligt att utbildning ges på distans. Ibland ingår kurser, särskilt gäller detta ämnesstudierna, ur lärosätets ordinarie kursutbud i studieplanen, och andra gånger är kursen skraddarsydd för VAL II-studenterna.

Finansieringen av VAL II

Regeringen presenterade VAL II som en av flera delar i en ”bred framtidsinvestering i kunskapsnationen Sverige” i budgetpropositionen för 2011. VAL II ingick i ett åtgärds paket som innehöll olika insatser för att stärka lärarnas kompetens och yrkets attraktivitet. Sammanlagt avsåg regeringen att satsa 450 miljoner kronor på VAL II under 2011–2014. I budgetpropositionen för 2012 uttryckte regeringen ambitionen att så många som möjligt av de obehöriga lärare och förskollärare som arbetade i skolväsendet vid den tiden skulle få möjlighet att nå en behörighetsgivande examen. Målet var att totalt cirka 5 400 helårsstudenter skulle utbildas inom VAL II.¹¹

I senare budgetpropositioner avsattes mindre resurser till VAL II än vad som ursprungligen uttryckts, men lärosätena har ändå haft tillräckligt med medel för att anta alla behöriga sökande till VAL II.

Den statliga ersättningen för VAL II ska täcka kostnaderna för den utbildning som lärosätena ger inom VAL II. Lärosätena får även ersättning för arbetet med tillgodoräknande, studieplanering och samordning som utförts inom VAL II. Årligen uppgår den delen av ersättningen till 10 miljoner kronor, som fördelas mellan de åtta lärosätena. En del av summan fördelas efter det arbete med validering som lärosätena har gjort av studenters ämneskunskaper, ämnesdidaktiska kunskaper och förskolepedagogiska kunskaper. Stockholms universitet, som har flest studenter, får störst summa.¹²

Ersättningen betalas ut i efterskott två gånger om året (vår och höst), efter att de deltagande lärosätena, via samordnaren Umeå universitet, har redovisat antalet registrerade helårsstudenter till Utbildningsdepartementet. Lärosätena har inte (även) rätt till ersättning inom det ordinarie takbeloppet för VAL II-studenterna.

Tabellen nedan visar antalet helårsstudenter, ersättningsnivåer och utbetalade ersättningar för VAL II under de år som denna delredovisning fokuserar på, alltså 2013–2017.

¹¹ Budgetpropositionen för 2012. Prop. 2011/12:1, utgiftsområde 16, s. 66.

¹² Ersättningen är en del av anslag 2:64 Särskilda utgifter inom universitet och högskolor (eller motsvarande) i budgetpropositionen.

Tabell 1. Det totala antalet registrerade helårsstudenter inom VAL II per år, det årliga ersättningsbeloppet och utbetalade medel.

	2013	2014	2015	2016	2017
Sammanlagt (avrundat) antal helårsstudenter	749	767	944	940	950
Ersättning per helårsstudent, kr	77 300	78 900	79 452	82 733	83 974
Totalt utbetalad ersättning för helårsstudenter, tkr	57 929	60 855	75 022	77 784	79 806
Utbetalad ersättning för annat arbete, tkr	10 000	10 000	10 000	10 000	10 000

I uppgifterna kan fortsättningsstudenter (från VAL I) från hösten 2010 ingå, enligt Umeå universitet. Källa: Umeå universitets redovisningar till Utbildningsdepartementet.

Ersättningsnivån för VAL II-studenterna är något högre än för studenter inom den reguljära lärarutbildningen. År 2016 var ersättningsbelopp som universitet och högskolor fick avräkna mot takbeloppet för utbildningsområdet undervisning 38 080 kronor per helårsstudent och 39 892 kronor per helårsprestation. All lärarutbildning klassificeras dock inte som undervisning, utan till exempel ämneskurser inom naturvetenskap och humaniora kan i stället klassificeras inom dessa utbildningsområden och ersätts då med andra belopp (för humaniora lägre och för naturvetenskap högre än området undervisning). I sammanhanget kan det även vara intressant att känna till att den genomsnittliga ersättningen per helårsstudent i högskolan 2016 var 78 100 kronor.¹³

Examina som kan uppnås inom VAL II – möjligheter och begränsningar

Inom VAL II kan studenterna studera mot examina som ingår i examensordningar¹⁴ som inte längre är tillgängliga för andra studenter. En av förutsättningarna är att VAL II-studenten påbörjade sin lärarutbildning innan den äldre examensordningen ersattes av en nyare examensordning. Nya lärarutbildningar, med nya lärarexamina, har införts tre gånger sedan lärarutbildningen blev en del av högskolan: 1988, 2001 och 2011. I examensordningen 2007 gjordes framför allt en anpassning till Bolognamodellen och en del lärarexamina placerades in på grundnivå, andra på avancerad nivå.

När en person ansöker till VAL II fyller den i vilken eller vilka examina den önskar studera mot. Lärosätet som personen ansökt till gör sedan en bedömning av om detta är möjligt inom ramen för 120 högskolepoäng. I informationen till sökande skriver Umeå universitet så här på sin webbplats: ”Dina önskemål sammanvägt med dina tidigare studier och din lärarerfarenhet ligger till grund för vilken examen som är möjlig att uppnå just för dig. Ibland kan flera examina vara möjliga – vårt mål är att ge dig din närmaste väg mot en lärarexamen.” Studierna kan till exempel bestå av en fördjupning i ett ämne som är ett undervisningsämne eller (och) kurser inom utbildningsvetenskaplig kärna.

¹³ Universitet och högskolor. Årsrapport 2017. UKÄ.

¹⁴ Examensordningen är en bilaga till högskoleförordningen. Den nu gällande högskoleförordningen är SFS 1993:100.

Alla åtta lärosäten som ingår i VAL II erbjuder inte utbildning mot alla de lärarexamina som är möjliga för en student att uppnå inom satsningen. Vilka examina som erbjuds lokalt kan även variera mellan olika terminer.

I högskolestatistiken ingår de äldre examina i det som brukar benämnas ”Lärarexamen” (examina som ingår i examensordningar som gällde före 2011 års examensordning), medan de nu gällande fyra lärarexamina redovisas var för sig.

Följande lärarexamina är möjliga att studera mot för studenterna inom VAL II:¹⁵

- 2011 års examensordning¹⁶
 - Ämneslärare med inriktning mot gymnasieskolan (210/300/330 högskolepoäng)
 - Ämneslärare med inriktning mot årskurs 7–9 (180/225/240/270 högskolepoäng)
 - Grundlärarexamen med inriktning mot årskurs 4–6 (240 högskolepoäng)
 - Grundlärarexamen med inriktning mot förskoleklass och årskurs 1–3 (240 högskolepoäng).
 - Förskollärexamen (210 högskolepoäng)
 - Yrkeslärarexamen (90 högskolepoäng)

- 2001 års¹⁷ och 2007 års examensordning

Den som söker till VAL II måste ha påbörjat de studier (lärarutbildningen) som ska ingå i dessa examina före den 1 juli 2007 (för 2001 års förordning) respektive före den 1 juli 2011 (2007 års förordning) för att antas till VAL II-utbildning mot examina i dessa två examensordningar. Dessutom måste alla kurser som räknas in i examen ha slutförts senast den 30 juni 2023 enligt förordningen.

- Lärarexamen med inriktning mot gymnasieskolan (270/300/330 högskolepoäng)
- Lärarexamen med inriktning mot grundskolans senare år (270 högskolepoäng)
- Lärarexamen med inriktning mot grundskolans tidigare år (210 högskolepoäng).

- Övriga lärarexamina¹⁸

Den som kompletterar inom VAL II måste ha påbörjat sina studier mot en lärarutbildning som ingår i dessa äldre examina (så kallade motsvarande examina) före höstterminen 2001. Det kan vara till exempel gymnasielärarutbildning, grundskollärarutbildning 4–9, grundskollärarutbildning 1–7 eller textillärarutbildning.

Regelverket som styr VAL II-studierna

VAL II har samma övergripande syfte som den ursprungliga utbildningssatsningen (VAL I), men regeringen har vid flera tillfällen beslutat om viktiga förändringar i bestämmelserna som styr VAL II. En del av förordningsändringarna har påverkat vem som kan antas till VAL II, andra rör vilka kompletterande studier och examina som är möjliga inom VAL II och åter andra förändringar gäller vilka studiekrav som ställs på studenterna.

Det är *förordningen (2011:689) om vissa behörighetsgivande examina för legitimation som lärare och förskollärare och om högskoleutbildningar för vidareutbildning av lärare och förskollärare som saknar lärar- eller*

¹⁵ Umeå universitets webbplats med information om VAL och främst ”förteckning av möjliga examina inom VAL-projektet...”. Hämtad 2018-03-15.

¹⁶ Föregicks av propositionen *Bäst i klassen – en ny lärarutbildning* (prop. 2009/10:89).

¹⁷ Föregicks av propositionen *En förnyad lärarutbildning* (prop. 1999/2000:135).

¹⁸ Föregicks av bl.a. propositionen *Lärarutbildning för grundskolan* (prop. 1984/85:122).

förskollärarexamen som tillsammans med budgetpropositionen utgör ramverket för VAL II. I det följande avsnittet redovisas först sådant som har varit oförändrat i förordningen sedan 2011, därefter sådant som har ändrats. Det är inte en heltäckande genomgång.

Bestämmelser som inte ändrats sedan 2011

Mellan 2011 och 2018 har förordningen som reglerar VAL II ändrats fyra gånger: 2013, 2016, 2017 och 2018. Satsningens slutdatum har flyttats fram två gånger.¹⁹

Det som har varit oförändrad över tid är framför allt följande:

- Utbildningarna inom VAL II riktar sig till lärare som arbetar i skolan och saknar behörighetsgivande examen.
- Behörig till VAL II är den som saknar en examen som skulle kunna ge behörighet för legitimation som lärare om
 - hen har förutsättningar att uppnå en examen inom VAL II med tidigare högskoleutbildning, tidigare motsvarande utbildning eller arbetslivserfarenhet som lärare som grund
 - hen som mest har kvar 120 högskolepoäng till examen
 - hen arbetar som lärare och arbetar hos en huvudman som definieras i skollagen (alltså omfattas obehöriga lärare inom bland annat kommunala och fristående skolor och gymnasieskolor av VAL II).
- Vid urval görs avsteg från högskoleförordningen och i stället ska hänsyn tas till de sökandes meriter (inte till exempelvis betyg). De urvalsgrunder som får användas är a) andra särskilda prov än högskoleprovet [och som högskolan beslutar om], b) tidigare utbildning och c) arbetslivserfarenhet.
- Den som har påbörjat en utbildning, som enligt äldre föreskrifter skulle kunna leda till en examen som uppfyller kraven för legitimation, får ansöka om att få en examen för den utbildningen. Det innebär att studier som påbörjats så långt tillbaka som före 2001 års examensordning kan kompletteras inom VAL II.
- Utbildningen ska planeras med hänsyn till varje students tidigare utbildning och arbetslivserfarenhet.²⁰
- Ett självständigt arbete (examensarbete) inom utbildningen får understiga den poängomfattning som normalt krävs enligt examensordningen.
- Den som är antagen till VAL II kan inte få anstånd från att påbörja utbildningen och får inte heller fortsätta studierna efter studieuppehåll.
- VAL II-utbildningar anordnas med särskilda medel från regeringen.

Bestämmelser som gällde 2011–2013

VAL II skulle enligt den initiala bestämmelsen (utfärdad den 26 maj 2011) pågå från den 23 juni 2011 till och med den 30 juni 2018, med sista antagning den 30 juni 2015.

I den ursprungliga förordningen om VAL II beskrevs enbart vidareutbildning för lärare. Endast i två paragrafer (1 och 4 §§) nämns förskollärare och där handlar det om ansökan om examina, inte om någon utbildningsinsats.

¹⁹ Ändringsförordning SFS 2013:831, SFS 2016:959, SFS 2017:895 och SFS 2018:1509.

²⁰ År 2013 formulerades det som "tidigare högskoleutbildning, tidigare motsvarande utbildning eller arbetslivserfarenhet som lärare".

Den ursprungliga förordningen stipulerade även att utbildningarna skulle anordnas på minst halvtid, vilket för övrigt är samma omfattning som inom VAL I.

Bestämmelser som gäller sedan den 1 december 2013

När regeringen 2013 beslutade om en förlängning av VAL II, till den 30 juni 2020 (med sista antagning den 30 juni 2017), gjordes även en utökning så att vissa personer som arbetar som (obehöriga) förskollärare omfattades. Regeringen lade till två nya examensspår, vilket öppnade upp för att fler yrkesverksamma, obehöriga lärare skulle kunna delta i utbildningarna och uppnå behörighet. De två nya, förkortade, examensvägarna, som beskrivs senare i detta avsnitt, är:

- ett spår mot en examen för personer med flera års yrkeserfarenhet som lärare eller förskollärare
- ett spår mot en ämneslärarexamen i vissa (estetiska) ämnen.²¹

De två nya vägarna till examen lades till med referens till propositionen *Vissa skolfrågor* (prop. 2012/13:187) och möjligheten till undantag från legitimationskravet för lärare och förskollärare med lång yrkeserfarenhet och lärare som i huvudsak undervisar i vissa ämnen (dans, teater eller rörelse och drama). De nya reglerna trädde i kraft den 1 december 2013.

Även obehöriga yrkeslärare kan söka till det nya spåret som öppnats för dem med lång yrkeserfarenhet som lärare. För en yrkeslärarexamen gäller dock delvis andra behörighetskrav än för övriga sökande (8 §). Dessa särskilda behörighetskrav handlar om branschkunskaper, det vill säga kvalificerade och relevanta yrkeskunskaper för respektive yrkesämne. De regleras i föreskrifter som utfärdas av Universitets- och högskolerådet (UHR).^{22 23}

Förordningens komplexitet, detaljrikedom och omfång ökade i och med ändringarna 2013 och strukturen förändrades jämfört med den ursprungliga förordningen. Efter ändringarna består förordningen dels av gemensamma bestämmelser (1–16 §§, 30–31 §§), dels av bestämmelser som styr den förkortade vägen till examen för de erfarna (obehöriga) lärare och förskollärare som läser mot en av de fyra nya lärarexamina (17–29 §§).

Två av förändringarna gäller genomförandet av VAL II-utbildningarna.

- Utbildningen ska anordnas på minst kvartstid (i stället för på minst halvtid).
- Den som studerar mot en lärarexamen får, utöver begränsningen på högst 120 högskolepoäng, inte studera längre än fyra år.

Det förkortade examensspåret för den som har lång yrkeserfarenhet

Ändringarna som gjordes i förordningen 2013 innebär bland annat att personer som har arbetat heltid i skolan som (obehöriga) lärare eller i förskolan som (obehöriga) förskollärare i minst åtta läsår under de senaste 15 åren (8/15) har fått möjlighet att inom VAL II läsa 30 högskolepoäng utbildningsvetenskaplig kärna och därefter kunna uppfylla kraven för en av de fyra nya lärarexamina.²⁴ Personerna anses genom sin yrkeserfarenhet ha genomfört den verksamhetsförlagda delen av utbildningen och introduktionsperioden (som sedan 2014 inte längre är ett krav för legitimation).

²¹ Ändringarna återfinns i SFS 2013:831.

²² Förordning (2010:2021) om tillträde till utbildning som leder till yrkeslärarexamen.

²³ Läs mer på UHR:s webbplats: www.uhr.se/studier-och-antagning/tilltrade-till-hogskolan/Behorighet-till-grundniva/Sarskilda-behorighetskrav-for-lararutbildningen/ Hämtad 2018-10-29.

²⁴ Förskollärar-, grundlärar-, ämneslärar- eller yrkeslärarexamen.

I och med denna ändring har de som arbetar som obehöriga förskollärare getts en möjlighet att inom VAL II komplettera för att uppnå en förskollärarexamen och behörighet.

Arbetskravet (8/15) är formulerat som att arbetet ska ha infallit före den 1 juli 2015 och som längst fram till det att VAL II-utbildningen har slutförts. Dessutom måste personen ha varit anställd som lärare eller förskollärare i skolväsendet den 1 december 2013 för att få ta del av denna kortare studieinsats mot examen.

Det förkortade examensspåret för dem som undervisar i vissa estetiska ämnen

Sedan ändringarna 2013 kan även obehöriga lärare som undervisar i vissa estetiska ämnen under vissa förutsättningar komplettera inom VAL II och anses därefter uppfylla kraven för en ämneslärarexamen. De ämnen det handlar om är de tre undervisningsämnena dans, teater samt rörelse och drama.

För att få delta i detta, förkortade, examensspår måste personen uppfylla följande särskilda krav. Hen ska

- ha en examen från en högskoleutbildning som varit avsedd att ge kompetens för yrkesverksamhet som pedagog inom skolan i undervisningsämnena dans, teater eller rörelse och drama, eller en motsvarande utländsk examen
- undervisa i skolan i huvudsak inom något eller några av dessa tre ämnen
- ha arbetat i sammanlagt minst ett läsår eller motsvarande som lärare i skolan eller med arbetsuppgifter som liknar undervisning i skolan
- ha varit anställd som lärare i skolan den 1 december 2013.

Om personen uppfyller dessa krav, och har läst 30 högskolepoäng inom utbildningsvetenskaplig kärna inom VAL II, ska hen anses uppfylla kraven för en ämneslärarexamen som omfattar dans och teater, eller ett av dessa två undervisningsämnena, eller enbart undervisningsämnet rörelse och drama.

Ändringar beslutade 2016

År 2016 beslutade regeringen om ytterligare en förlängning av VAL II för att fler obehöriga lärare och förskollärare ska ges möjlighet att komplettera och bli behöriga. Satsningen kommer att pågå till och med den 30 juni 2030, med sista antagning den 30 juni 2026. Innehållet i förordningen ändrades inte i övrigt.²⁵

Ändringar beslutade 2017

Förordningsändringen 2017 rör kraven för ämneslärarexamen med inriktning mot arbete i grundskolans årskurs 7–9 och handlar främst om kursfordringar och krav på fördjupning.

Förändringarna gäller från den 2 juli 2018, men den som har påbörjat en ämneslärarutbildning innan dess har fram till och med 2024 rätt att slutföra sin utbildning och få en examen enligt äldre bestämmelser.²⁶

²⁵ Ändringarna återfinns i SFS 2016:959.

²⁶ Ändringarna återfinns i SFS 2017:895.

Ändringar beslutade 2018

Förordningsändringarna som beslutades 2018 handlar framför allt om paragrafhänvisningar till 7 kap. i högskoleförordningen, som reglerar behörighet (grundläggande och särskild behörighet) och som ändrades i juli 2018.²⁷

Lärosätenas beskrivning av utvecklingen inom VAL II

I medelsäskandena som Umeå universitet lämnar till Utbildningsdepartementet två gånger per år märks en tydlig skillnad i lägesbeskrivningarna före och efter förordningsändringen 2013. Före ändringen rörde ansökningarna kompletteringar inom allmänt utbildningsområde (AUO) och inom ämnen och inriktningar. Under någon termin antogs också ett mindre antal studenter som läste mot en yrkeslärarexamen enligt 2011 års examensordning. Efter förordningsändringen, med början höstterminen 2014, skriver Umeå universitet att ett stort antal ansökningar om kompletterande studier inom utbildningsvetenskaplig kärna inkommit från sökande som vill läsa till en förskollärarexamen (med komplettering av 30 högskolepoäng utbildningsvetenskaplig kärna). Många ansökningar rörde vid den tiden även yrkeslärare som antingen hade arbetat i mer än åtta år under de senaste femton åren eller hade kortare lärarerfarenhet.

Allt fler och andra typer av ansökningar sedan 2014

Sedan höstterminen 2014 har antalet ansökningar ökat betydligt och från vårterminen 2015 redovisar Umeå universitet upprepade gånger rekord i antal ansökningar. Universitetet skriver att de främsta orsakerna till det stora antalet ansökningar är de nya kategorierna sökande som förordningsändringen öppnar upp för och legitimationskravet som gäller för skolan.

Från hösten 2016 nämner universitetet även en ny kategori sökande som blivit vanlig: de som arbetat relativt kort tid i skolan, men som av rektor erbjudits visstidsanställning. Många i denna grupp framför att om de antas till VAL kan de få förnyad anställning år efter år eftersom huvudmannen kan visa att den obehöriga läraren har en studieplan mot en lärarexamen och behörighet. Umeå universitet skriver att många av dessa sökande inte är behöriga till VAL II och får avslag samt studieanvisning och rekommendation att söka de reguljära lärar- eller förskollärarytprogrammen, eller studera fristående kurser och sedan ansöka igen. I möte med lärosätena har UKÄ fått veta att behöriga visstidsanställda sökande kan antas och får gå utbildningen så länge de kan visa att de (även fortsättningsvis) har en anställning.

Från våren 2017 redovisar universitetet ytterligare orsaker till det stora intresset för VAL II, främst den stora lärarbristen i skolan och förskolan och det faktum att erfarna, obehöriga, lärare har möjlighet till en förkortad utbildning och till validering inom VAL II.

Från hösten 2017 beskriver Umeå universitet ett nytt problem och det rör obehöriga lärare som arbetar i årskurs 1–3 och 4–6 och som inte studerat före 2011, då de nya lärarexamina infördes. Dessa obehöriga lärare behöver komplettera alltför många ämnen och högskolepoäng, samt inom utbildningsvetenskaplig kärna i varierande grad, för att uppnå examenskraven för de nya lärarexamina. Allt detta ryms inte inom 120 högskolepoäng. Universitetet uppmärksammar även särskilt att lärosätena inte kan anta obehöriga förskollärare som inte varit anställda i åtta år före den 1 juli 2015 och menar att förordningens skrivning är alltför snäv samt att många

²⁷ Ändringarna återfinns i SFS 2018:1509.

av dessa sökande är välutbildade med högskolemeriter i relevanta ämnesområden och har omfattande yrkeserfarenhet från förskolan.

Ett annat område som Umeå universitet tar upp i medelsäskandena är att lärosätena som deltar i VAL II har lagt ner ett omfattande arbete på att bedöma yrkeserfarenheter och studiemeriter samt på validering i och med den nya 8/15-möjligheten.

I skrivelsen till Utbildningsdepartementet våren 2018 redovisar universitetet än en gång ett rekordhøgt antal ansökningar. Detta till trots kommer lärosätena inte att kunna utnyttja de utökade resurserna till VAL II som ligger i statsbudgeten 2018: 143 miljoner kronor jämfört med 91 miljoner kronor 2017. Skälen som Umeå universitet anger är att många av de studenter som närmar sig examen inom VAL II har läst kortare kompletteringar enligt 8/15-regeln och därför inte genererar så många helårsstudenter (hst) och att andelen sökande som får avslag har ökat under de senaste åren och numera är över 50 procent. Universitetet lämnar i sin skrivelse även förslag på hur fler obehöriga lärare och förskollärare skulle kunna bli behöriga genom VAL II-satsningen.

Andra pågående satsningar för att få fler behöriga lärare

Utöver den reguljära lärarutbildningen och VAL II pågår ett antal andra satsningar för att utbilda fler behöriga lärare. De genomförs av kommuner, organisationer och lärosäten, ofta i samarbete. Flertalet finansieras via statsbudgeten. Omfattning, upplägg och innehåll samt vilka målgrupper satsningarna riktar sig mot varierar, men gemensamt är att de syftar till en förbättrad lärarförsörjning och en minskad brist på behöriga lärare. Följande avsnitt beskriver kort några av dessa satsningar och initiativ som pågår.

Utländska lärares vidareutbildning (ULV)

Sedan 2007 har personer med en utländsk lärarexamen haft möjlighet att läsa kompletterande utbildning för att kunna arbeta som lärare i Sverige. Syftet med satsningen, som fått akronymen ULV, är att ta till vara kompetensen hos personer med utländsk lärar- eller förskollärarutbildning och ge dem ökade möjligheter att bli anställda i skolan och förskolan i Sverige. ULV har vissa likheter med VAL, till exempel att studenten får en individuell studieplan som är utformad efter hens tidigare utbildning och arbetslivserfarenhet, att utbildningen får omfatta som mest 120 högskolepoäng²⁸ och att de deltagande lärosätena tilldelas särskilda medel för att bedriva ULV. Sex lärosäten har i uppdrag att ge utbildning inom ULV. Stockholms universitet samordnar arbetet.

ULV har utvärderats av Högskoleverket. Dessutom har det inom ULV-satsningen publicerats diverse rapporter, bland annat uppföljningar där studenternas etablering på arbetsmarknaden kartläggs (se "Läs mer").

Det finns sedan våren 2016 ett så kallat *snabbspår för nyanlända lärare och förskollärare* som består av en 26 veckor lång utbildning där teori varvas med arbetsplatsförlagt lärande. Syftet med satsningen är att ta tillvara nyanlända lärares och förskollärares kompetens, matcha deras kompetens mot arbetsgivare som är i behov av personal och hitta vägar så att de nyanlända på sikt blir behöriga och legitimerade lärare och förskollärare. Efter snabbspåret kan deltagarna bygga på med utbildning inom ULV för att uppnå en svensk lärar- eller förskollärarexamen eller legitimation. Satsningen är en samverkan mellan sex lärosäten, arbetsmarknadens parter och Arbetsförmedlingen. Stockholms universitet har det nationella

²⁸ Förordning (2008:1101) om högskoleutbildning som kompletterar avslutad utländsk utbildning.

samordningsansvaret för utbildningen. Hösten 2018 startade Umeå universitet, ett av de sex lärosäten som ingår i samverkan, ett snabbspår på distans för lärare.

Läs mer

- I rapporten *Etablering och sysselsättning för dem som genomgått kompletterande utbildning för personer med avslutad utländsk utbildning* (UKÄ, rapport 2016:12) har UKÄ bland annat följt upp etableringen på arbetsmarknaden för personer med utländsk lärarutbildning som genomgick en kompletterande utbildning i Sverige 2007–2014.
- Högskoleverkets utvärdering av ULV:s första år, 2007–2010, redovisas i rapporten *Utvärdering av två kompletterande lärarutbildningar – ULV och VAL I* (Högskoleverket, rapport 2012:7 R).
- I rapporten *Nationell uppföljning Utländska lärares vidareutbildning 2010–2016* (av M. Granath & A. Åström, Stockholms universitet, 2018-06-12) finns uppgifter om ULV-studenternas etablering på arbetsmarknaden.
- Läs mer om snabbspåret för nyanlända lärare och förskollärare till exempel via Sveriges Kommuner och Landstings (SKL:s) webbplats, www.skl.se/arbetsgivarekollektivavtal/snabbsparnyanlanda.

Kompletterande pedagogisk utbildning (KPU)

Samma år som VAL II inleddes, 2011, gjorde regeringen ytterligare en satsning på kompletterande lärarutbildning, den så kallade KPU:n (kompletterande pedagogisk utbildning). Den riktar sig till personer som har ämnesstudier i ett undervisningsämne (minst 90 högskolepoäng, inte ett yrkesämne). De kan komplettera med 90 högskolepoäng inom utbildningsvetenskaplig kärna, ämnesdidaktik och verksamhetsförlagd utbildning (VFU) och uppnå en ämneslärarexamen med inriktning mot årskurs 7–9 eller gymnasieskolan. KPU anordnas av ett knappt tjugotal lärosäten, som hel- eller deltidstudier och som campusförlagd utbildning eller på distans. Det finns även särskilda KPU-satsningar, varav några beskrivs kort i följande stycken.

En särskild KPU-satsning, som vänder sig *till personer med en examen på forskarnivå*, pågår 2016–2021. Av dessa sökande krävs att minst ett av de undervisningsämnena som ingår i examen ska vara ett ämne där det råder brist på sökanden till den reguljära ämneslärarexamen. Syftet är att få fler ämneslärare och lektorer i skolan, särskilt inom matematik, biologi, kemi, fysik och teknik. Utbildningen är en distansutbildning som omfattar 90 högskolepoäng och anordnas på heltid i 12 månader, vilket innebär en studietakt på 125 procent. Fyra lärosäten har i uppdrag att ge denna variant av KPU: Karlstads universitet, Stockholms universitet/Kungl. Tekniska högskolan (KTH) och Umeå universitet.²⁹ Regeringen har gett UKÄ i uppdrag att utvärdera satsningen. Uppdraget ska redovisas senast 2020.

Det pågår även andra försöksverksamheter med särskild KPU *för personer som har 90 högskolepoäng ämnesstudier i matematik, naturvetenskap och teknik*. Ett exempel är Brobyggaren, ett samarbetsprojekt mellan Göteborgs universitet och Göteborgs stad som pågått sedan 2014 och delvis finansieras med särskilda statliga medel. Studenterna läser med förhöjd studietakt i ett år. Syftet med satsningen är att få fler ämnesbehöriga lärare inom matematik och det naturvetenskapliga området.

²⁹ Läs mer på följande webbplats: www.lh.umu.se/utbildning/program/kpu-for-forskarutbildade/. Även budgetpropositionen för 2018, utgiftsområde 16, (prop. 2017/18:1 och Förordning (2016:705) om kompletterande pedagogisk utbildning som leder till ämneslärarexamen för personer som har en examen på forskarnivå.

En annan KPU genomförs i ett samarbete mellan Teach for Sweden, ett antal kommuner, Högskolan i Halmstad och Karlstads universitet. Den har pågått sedan 2013. Verksamheten delfinansieras med särskilda medel från staten. Studenterna som antas arbetar i en skola med låg målpuppfyllelse parallellt med att de läser kurser vid Högskolan i Halmstad och Karlstads universitet. Detta program är tvåårigt och riktar sig till personer med en akademisk examen i bristämnen, såsom matematik, naturvetenskapliga ämnen, teknik, moderna språk, engelska eller svenska.³⁰

Läs mer

- UKÄ:s analys av lärarutbildningen, där KPU-studenterna ingår från att de börjat på utbildningen till att de tagit examen (statistisk analys nummer 2018-03-13/3).
- UKÄ:s utvärdering av tre olika typer av KPU, redovisad i rapporten *Utvärdering av tre kompletterande pedagogiska utbildningar* (UKÄ, rapport 2017:7)
- Artikeln *Brobyggaren – ett pilotprojekt för en annorlunda påbyggnadsutbildning* (www.chalmers.se/sv/institutioner/math/nyheter/Sidor/Brobyggaren.aspx, Hämtad 2018-09-11)
- Göteborgs universitets information om studieupplägget inom Brobyggarutbildningen: <https://lararutbildning.gu.se/utbildning/kpu/brobyggaren>.

Utbildningsbidrag och utökade studiemedel för KPU-studenter

Sedan den 1 juli 2018 har alla som läser en KPU rätt att få en högre bidragsdel och en lägre lånedel än vad som vanligtvis gäller för studiemedel. Tidigare fanns den möjligheten enbart för den som läser en KPU och har ämnesstudier i matematik, naturvetenskap eller teknik.³¹

Vidare har den som har blivit antagen till den tidigare beskrivna KPU:n för personer med en forskarexamen rätt till ett särskilt utbildningsbidrag om 25 000 kronor per månad. Syftet med utbildningsbidraget är att stimulera personer att påbörja och slutföra utbildningen. Utbildningsbidraget administreras av de deltagande lärosätena.³²

Läs mer

- Budgetpropositionen för 2018 (prop. 2017/18:1, s. 74).
- Förordning (2016:706) om utbildningsbidrag för kompletterande pedagogisk utbildning som leder till ämneslärarexamen för personer som har examen på forskarnivå.
- Centrala studiestödsnämndens webbplats och informationen om högre bidrag för vissa studier (www.csn.se).

Lärarutbildning i samarbete med kommuner

På senare år har flera initiativ tagits där lärosäten samarbetar med kommuner om lärarutbildning för att utbilda fler lärare. Två exempel har redan beskrivits kortfattat under rubriken *Kompletterande pedagogisk utbildning (KPU)*.

Ett annat exempel är den så kallade arbetsintegrerade lärarutbildningen vid Högskolan Dalarna som startade 2017. Den som antas till utbildningen är knuten till en lärartjänst hos någon av projektets skolhuvudmän under hela studietiden, får minst

³⁰ Budgetpropositionen 2018, utgiftsområde 16 (prop. 2017/18:1). Även Karlstads universitets webbplats, www.kau.se/lararutbildningen/utbildning/program-och-kurser/utbildningsuppdrag/verksamhetsintegrerat

³¹ CSN:s webbplats, www.csn.se/bidrag-och-lan/studiestod/tillagg-till-studiestodet/for-studier-med-studiemedel/hogre-bidraget-for-vissa-studier.html#h-Kompletterandepedagogiskutbildning. Hämtad 2018-09-11.

³² Förordning (2016:706) om utbildningsbidrag för kompletterande pedagogisk utbildning som leder till ämneslärarexamen för personer som har examen på forskarnivå.

18 000 kronor per månad i lön och studerar deltid vid Högskolan Dalarna. Anställningen består av 50 procent undervisning i skolan och 50–75 procent arbetsintegrerade högskolestudier. Knappt tjugo kommuner deltar i satsningen. Två lärarprogram erbjuds inom samarbetsprojektet: grundlärarprogrammet, inriktning årskurs 4–6 (240 högskolepoäng), och KPU (90 högskolepoäng).³³

Läs mer

- Information på Borlänge kommuns webbplats om det så kallade lärarutbildningskontraktet: www.borlange.se/barn-och-utbildning/den-grona-traden/lararutbildningskontrakt/ (hämtad 2018-09-11)
- Artikeln *Arbetsintegrerat lärande högintrassant för hela landet* (www.du.se/sv/om-oss/nytt-och-aktuellt/nyheter/arbetsintegrerat-lararutbildning-hogintrassant-for-hela-landet/, publicerad 2017-03-24).
- Skolverkets kartläggning av ett urval huvudmäns arbete med lärarförsörjningen: *PM lärarförsörjning*, dnr 2018:00234, 2018-06-05.

Ett statsbidrag till huvudmän för att få fler behöriga yrkeslärare

I många år har det varit stor brist på behöriga yrkeslärare och en särskild VAL-liknande satsning, SÄL III, gjordes redan 2005–2009. Av drygt 1 000 antagna till SÄL III, uppnådde 600 behörighet. Högskoleverket har utvärderat satsningen.

Regeringen inledde 2013 en ny satsning för att få fler behöriga yrkeslärare. Denna gång rörde det sig om ett statsbidrag som betalas ut till huvudmän och är tänkt att ersätta deras kostnader för nedsättning av arbetstid (minst 25 procent) för anställda, obehöriga yrkeslärare som vill studera för att bli behöriga. Det kan även användas till lärares resor under studietiden. Bidraget får användas i som längst två år. Syftet med statsbidraget är att ge lärare i yrkesämnen bättre möjligheter att avlägga en yrkeslärarexamen. Intrasserade huvudmän ansöker om statsbidraget hos Skolverket, som även har i uppdrag att följa upp hur bidraget har använts. Efter den senaste beslutade förlängningen pågår satsningen till 2022. Under 2018 kan Skolverket fördela 66 miljoner kronor till ändamålet.³⁴

Läs mer

- Högskoleverkets rapport om utvärderingen av SÄL III: *Utvärdering av särskild lärarutbildning för lärare i yrkesämnen – SÄL III* (rapport 2010:08 R)
- Skolverkets årsredovisningar för de berörda åren.
- Förordning (2013:60) om statsbidrag för behörighetsgivande utbildning för lärare i yrkesämnen.

³³ Högskolan Dalarnas webbplats, www.du.se/sv/Utildning/vara-utbildningar/undervisning/lararutbildning/arbetsintegrerad-lararutbildning/. Hämtad 2018-09-11.

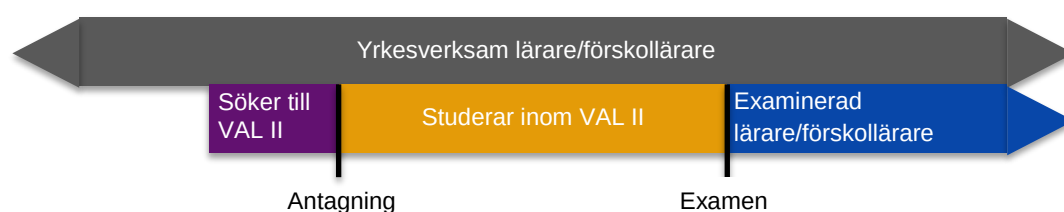
³⁴ Förordning (2013:60) om statsbidrag för behörighetsgivande utbildning för lärare i yrkesämnen. Även Skolverkets webbplats: www.skolverket.se/skolutveckling/statsbidrag/statsbidrag-for-behorighetsgivande-utbildning-for-yrkeslarare-2018. Hämtad 2018-09-11.

VAL II-studenterna

Våren 2018 undersökte UKÄ möjligheterna att statistiskt följa VAL II-studenterna under studietiden och i arbetet i skolan. Ambitionen med den statistiska uppföljningen var att longitudinellt följa VAL II-studenterna från ansökan till VAL II till examen, för att på så sätt bilda en uppfattning om antal sökande, antal examinerade, examensfrekvens och studietid. Eftersom VAL II-studenterna också ska arbeta i skolan under studietiden har UKÄ även undersökt möjligheterna att studera hur många av VAL II-studenterna som fortsätter att arbeta i skolan och om deras tjänster förändras i och med den lärarexamen eller motsvarande som VAL II ska leda till.

Den tidslinje som UKÄ vill följa kan beskrivas enligt bilden nedan.

Bild 1. Illustration av tidslinjen, från yrkesverksam, obehörig lärare/förskollärare som söker till VAL II, till examinerad lärare/förskollärare.

Följande datakällor har använts till uppföljningen: Umeå universitet databas för ansökningar till VAL II (VAL II-databasen), Statistiska centralbyråns universitets- och högskoleregister, Skolverkets register över pedagogisk personal (Lärarregistret) och Skolverkets register över lärarlegitimationer.

Det är första gången som UKÄ följer VAL II-studenterna på detta sätt. Resultatet bör därför ses som både en uppföljning av VAL II och en beskrivning av vilka underlag som är möjliga att ta fram med den använda metoden. Av samma anledning beskrivs ibland också underliggande data och dess eventuella begränsningar i resultatdelen.

I detta kapitel redovisas resultaten av de statistiska uppföljningarna av studietiden. Kapitlet inleds med en beskrivning av det statistiska underlag som har använts och följs sedan av en beskrivning av resultaten. I det efterföljande kapitlet redovisas sedan de resultat som har framkommit vid uppföljningen av VAL II-studenternas anställning i skolan.

Population och beskrivning av datakällor

Det går att söka till VAL II inför både höstterminen och vårterminen. Den statistiska uppföljningen här är avgränsad till individer som sökte till VAL II minst en gång under perioden höstterminen 2013–vårterminen 2017.

Till följd av att VAL II-studenterna i dagsläget inte med säkerhet kan identifieras i universitets- och högskoleregistret måste en registrering i VAL II-databasen avgöra om en individ ingår i VAL II eller inte.

Under hela uppföljningsperioden finns totalt 8 160 unika sökande till VAL II, fördelade på åtta ansökningsomgångar från höstterminen 2013 till vårterminen 2017. Dessa utgör grundpopulationen i denna statistiska uppföljning.

Liksom i högskolan i stort är inte alla sökande till VAL II behöriga och det förekommer också att de sökande återtar sin anmälan eller inte inkommer med fullständiga ansökningshandlingar. För att få en så korrekt bild som möjligt av dem

som faktiskt har haft möjlighet att påbörja studier inom VAL II är fokus i vissa delar av det här kapitlet på de som har varit aktuella för studier inom VAL II, vilket skulle kunna liknas vid antalet antagna.

Till varje omgång återkommer vissa sökande som har sökt till VAL II även tidigare. Det rör sig både om personer som tidigare har studerat inom VAL II men av någon anledning hoppat av utbildningen och om personer som tidigare har fått ett avslag på sin ansökan. De som söker till VAL II vid flera tillfällen utgör en heterogen grupp, sett till orsaken till att de har sökt till VAL II vid flera tillfällen, vilket gör det svårt att följa hela gruppen sökande under studietiden. Till detta kommer problemet att studier inom VAL II i dag inte registreras på ett enhetligt sätt i det studieadministrativa systemet Ladok, vilket medför att uppgifterna i VAL II-databasen om sökt och antagen till VAL II blir centrala för att med någorlunda säkerhet kunna avgöra om studierna ingår i VAL II. Det är svårare att avgöra vilka registreringar och examina i högskolan som är relaterade till VAL om en individ har sökt och påbörjat studier flera gånger. För att få ett något mer tillförlitligt resultat är fokus därför i detta (och nästkommande) kapitel till största del på de 7 130 som endast sökte till VAL II vid ett tillfälle under perioden, och de 4 420 av dessa som har varit aktuella för studier inom VAL.

Detta innebär alltså att en del av VAL-studenterna inte ingår i hela uppföljningen. Det får också vissa konsekvenser när det gäller andelen aktuella för studier per omgång, vilket beskrivs närmare längre fram i kapitlet.

Umeå universitets databas för ansökningar till VAL II

I nuläget ingår inte VAL II i det nationella antagningssystemet (NyA). I stället har Umeå universitet, som regeringen tilldelat samordningsansvaret för VAL-satsningarna, byggt upp en databas med uppgifter om sökande och antagna samt registrerade studenter inom VAL II. Databasen används av alla åtta lärosäten.

UKÄ har fått tillgång till avidentifierade uppgifter från denna databas. Uppgifterna används i den statistiska uppföljningen för att definiera populationen och avgöra hur många gånger individer söker till VAL II. I databasen finns också uppgifter om antagna och avslag. Det finns även uppgifter om bland annat vilka inriktningar individer har sökt och antagits till; dock är inte dessa uppgifter fullständiga och används därför inte i någon större utsträckning här. Även viss bakgrundsinformation såsom kön, huvudmannatyp och skolform samt var i Sverige de som söker till VAL II jobbade vid söktillfället, hämtas från Umeå universitets databas.

Sedan 2015 registreras alla ansökningar till VAL II direkt i databasen men innan dess lades uppgifterna in manuellt av de deltagande lärosätena. Detta betyder att uppgifter före 2015 inte alltid är fullständiga. Lärosätena har gjort insatser för att komplettera uppgifter före 2015 och därmed beräknas någorlunda fullständiga uppgifter finnas från höstterminen 2013 och framåt. Detta är den huvudsakliga anledningen till att UKÄ i denna delrapportering följer sökande till VAL II från höstterminen 2013 fram till vårterminen 2017.

Universitets- och högskoleregistret

SCB:s universitets- och högskoleregister bygger främst på uppgifter från lärosätenas studieadministrativa system Ladok, även om andra källor också används. Härifrån hämtas uppgifter om bland annat kursregistreringar, avklarade poäng och avlagd examen.

Eftersom VAL II-studenterna oftast har individuella studieplaner och därmed inte läser samma kurser och inte heller är registrerade på ett särskilt program går det inte

att urskilja VAL II-studenterna bland övriga studenter i högskoleregistret. Genom att matcha sökande och aktuella för studier i VAL II-databasen mot universitets- och högskoleregistret går det dock att se hur många som studerar i svensk högskola efter att de har varit aktuella för studier inom VAL II. Dessa får sedan antas studera på kurser som på något sätt är relaterade till VAL II.

Det finns alltså en risk att studenter bedöms studera inom VAL II när de egentligen studerar något orelaterat. Dessvärre kan inte UKÄ hantera detta på något annat sätt än att göra en uppskattning av hur stor andel det rör sig på genom att titta på hur många av de antagna VAL-studenterna som läser på ett helt annat yrkesexamensprogram. Det rör sig om ett ytterst litet antal individer varje sökomgång, uppskattningsvis färre än fem individer. Eftersom det inte framgår om dessa även har studerat inom VAL II ingår de ändå i statistiken. Utöver detta får det antas att förhållandevis få VAL II-studenter utöver sitt arbete i skolan och sina studier på VAL-relaterade kurser dessutom läser kurser som inte kan användas inom VAL II.

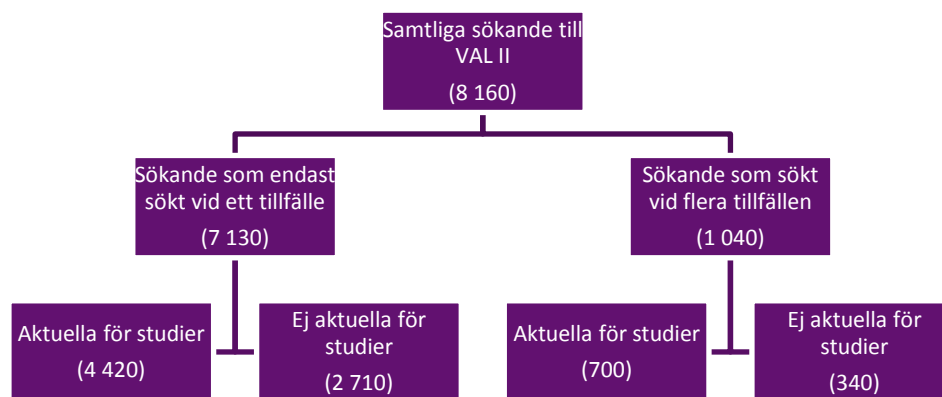
Skolverkets register över lärarlegitimationer

För att undersöka om VAL-studenterna har fått en lärarlegitimation används uppgifter från Skolverkets register över lärarlegitimationer. I registret finns uppgifter om vilka ämnen och skolformer som individerna är behöriga att undervisa i. UKÄ kan dock inte avgöra om individerna har fått sin legitimation före eller efter VAL II. Utifrån syftet och behörighetsreglerna för VAL II kan det dock antas att en majoritet av legitimationerna har utfärdats efter att individerna har gått VAL II, även om det förekommer att lärare som har en lärarlegitimation antas till VAL II.

Sökande till VAL II

De sökande delas här in i ett antal undergrupper (se figur 1). Avsnittet inleds med att beskriva samtliga sökande till VAL II men huvudfokus blir sedan på dem som sökt vid endast ett tillfälle och då varit aktuella för studier.

Figur 1. Schema över populationen sökande till VAL II.

Samtliga sökande

Inför höstterminen 2013 var det 840 som sökte till VAL II. Sedan dess har antalet sökande ökat kraftigt till varje omgång. Antalet sökande har varit högst till höstterminerna, då det har varit mellan 1 500 och 1 600 till varje omgång sedan höstterminen 2014 (tabell 2). En majoritet av de sökande har varit kvinnor. Detsamma gäller de reguljära lärarutbildningarna som även dessa har en övervägande del

kvinnor bland de sökande (se exempelvis *Universitet och Högskolor, Årsrapport 2018*, UKÄ 2018).

Tabell 2. Totalt antal sökande samt medelålder och könsfördelning per omgång (HT 13–VT 17). Avrundat till närmaste tiotal.

	Totalt antal sökande	Medel- ålder*	% kvinnor	% män
HT 13	840	44	63 %	37 %
VT 14	570	44	63 %	37 %
HT 14	1 550	46	67 %	33 %
VT 15	960	45	65 %	35 %
HT 15	1 600	44	62 %	38 %
VT 16	1 140	45	66 %	34 %
HT 16	1 570	43	65 %	35 %
VT 17	1 130	43	65 %	35 %

*Mäts som den ålder individen hade vid årets slut det år individen sökte till VAL II.

Liksom i högskolan i stort är inte alla sökande till VAL II behöriga och det förekommer också att de sökande återtar sin anmälan eller inte inkommer med fullständiga ansökningshandlingar. Därför blir det viktigt att avgöra hur många av de sökande som har fullföljt hela ansökningsförfarandet och bedömts vara behöriga till VAL II av lärosätena. Detta kan liknas vid en bedömning av antalet antagna. VAL II-databasen är dock ett levande register, vilket innebär att studenterna ändrar så kallad ärendestatus under studiernas gång. På grund av detta har UKÄ valt att i stället göra en bedömning av vilka som har varit *aktuella för studier* respektive *ej aktuella för studier* utifrån deras ärendestatus vid den tidpunkt då data för denna rapport togs fram.

Med *aktuell för studier* avses då personer som någon gång har varit antagna till VAL II. Med *ej aktuell för studier* avses personer som av någon anledning inte är behöriga till VAL, eller som har valt att dra tillbaka sin ansökan.

Inför höstterminen 2016 var det 49 procent som var aktuella för studier och till vårterminen 2017 var det 43 procent (tabell 3). Över tid har andelen sökande som varit aktuella för studier minskat; till de första omgångarna under perioden var andelen omkring 65 procent. Även om fler har sökt till VAL II under de senare omgångarna har antalet som har varit aktuella för studier inte ökat.

Tabell 3. Antal sökande per omgång och andel aktuella för studier. Redovisas totalt och uppdelat på kvinnor och män. Avrundat till närmaste tiotal.

	Totalt antal sökande			Varav andel aktuell för studier (%)		
	Total	Kvinnor	Män	Total	Kvinnor	Män
HT 13	840	530	320	65 %	63 %	69 %
VT 14	570	360	210	68 %	66 %	70 %
HT 14	1 550	1 040	510	64 %	60 %	70 %
VT 15	960	620	340	66 %	63 %	72 %
HT 15	1 600	980	610	56 %	52 %	62 %
VT 16	1 140	750	390	52 %	47 %	60 %
HT 16	1 570	1 020	550	49 %	46 %	54 %
VT 17	1 130	740	400	43 %	41 %	48 %

Som framgår av tabell 3 har en större andel män än kvinnor som sökt till VAL II varit aktuella för studier vid respektive söktillfälle. Inför vårterminen 2016, när skillnaden var som störst, var 47 procent av kvinnorna och 60 procent av männen aktuella för studier. Anledningen till skillnaden i andelen antagna män och kvinnor kan inte avgöras inom ramen för denna redovisning. Möjligen skulle den kunna vara relaterad till den låga andelen som antas till studier mot förskollärexamen inom VAL (se sidorna 28–29).

Stockholms universitet har haft flest nya sökande såväl under hela perioden som till respektive omgång. Sammanlagt har 2 980 personer sökt till VAL II vid Stockholms universitet, vilket är mer än dubbelt så många som till Malmö högskola dit 1 310 personer sökt under perioden. Hur stor andel som var aktuella för studier vid det första söktillfället varierar mellan lärosätena. Lägst andel aktuella för studier totalt under hela perioden (HT 13–VT 17) har Göteborgs universitet (43 procent) och högst andel har Karlstads universitet (73 procent).

Tabell 4. Antal nya sökande* och andel (%) aktuella för studier till respektive lärosäte, per omgång och totalt över åren. Avrundat till närmaste tiotal.

	HT 13		VT 14		HT 14		VT 15		HT 15		VT 16		HT 16		VT 17		Samtliga omgångar	
	Aktuell för studier		Aktuell för studier		Aktuell för studier		Aktuell för studier		Aktuell för studier		Aktuell för studier		Aktuell för studier		Aktuell för studier		Aktuell för studier	
	Antal	(%)	Antal	(%)	Antal	(%)	Antal	(%)	Antal	(%)	Antal	(%)	Antal	(%)	Antal	(%)	Antal	(%)
Stockholms universitet	270	70 %	170	72 %	510	65 %	290	65 %	550	55 %	390	51 %	490	51 %	320	45 %	2 980	58 %
Malmö högskola	130	55 %	90	60 %	200	61 %	140	57 %	220	50 %	160	35 %	210	35 %	160	34 %	1 310	47 %
Göteborgs universitet	110	59 %	50	44 %	100	32 %	80	49 %	150	44 %	130	45 %	150	40 %	110	31 %	880	43 %
Umeå universitet	60	75 %	40	71 %	150	63 %	80	64 %	130	59 %	80	72 %	100	44 %	90	40 %	740	59 %
Linköpings universitet	70	48 %	50	62 %	120	70 %	60	73 %	110	61 %	70	69 %	140	56 %	100	38 %	730	59 %
Karlstads universitet	90	78 %	50	87 %	120	88 %	90	84 %	130	63 %	100	64 %	80	70 %	70	59 %	730	73 %
Högskolan Dalarna	60	59 %	60	67 %	70	71 %	70	70 %	90	47 %	40	50 %	60	48 %	30	82 %	480	60 %
Stiftelsen Högskolan i Jönköping	50	82 %	30	94 %	160	48 %	40	79 %	20	94 %	10	89 %	10	92 %			320	67 %

* Individer som har sökt till flera omgångar ingår därmed i den omgång som de sökte till första gången.

Personer som sökt VAL II enbart en gång

Som nämndes i den inledande texten i detta kapitel förekommer det att personer har sökt till VAL II vid flera tillfällen. Försättningsvis kommer fokus här att vara på de 7 130 personer som sökte till VAL II enbart en gång under perioden.

De som har sökt enbart en gång till VAL II har ungefär samma medelålder som gruppen samtliga sökande. Även könsfördelningen är i princip densamma (jämför tabell 2 och tabell 5). Även i denna grupp är det också betydligt vanligare att de män som söker till VAL II också antas till utbildningen. Av samtliga män som enbart sökte

en gång till VAL II under perioden har 67 procent bedömts vara aktuella för studier. Motsvarande andel bland kvinnor är 59 procent (tabell 6). Som nämnts tidigare skulle detta kunna vara relaterat till den låga andelen som har varit aktuella för studier bland dem som sökt till studier mot förskollärarexamen inom VAL (se sidorna 28–29).

Tabell 5. Antal som sökte till VAL II enbart en gång under perioden, medelålder* och könsfördelning. Avrundat till närmaste tiotal.

	Sökt endast en gång	Medelålder	% kvinnor	% män
HT 13	650	44	63 %	37 %
VT 14	420	44	63 %	37 %
HT 14	1 230	46	67 %	33 %
VT 15	740	45	62 %	38 %
HT 15	1 210	44	60 %	40 %
VT 16	840	45	65 %	35 %
HT 16	1 150	42	64 %	36 %
VT 17	890	43	64 %	36 %
Total	7 130	44	64 %	36 %

*Mäts som den ålder individen hade vid årets slut det år individen sökte till VAL II.

Som visades i tabell 6 tidigare har andelen som har varit aktuella för studier minskat bland de sökande. Detta blir ännu tydligare när enbart personer som har sökt vid ett tillfälle ingår. Att skillnaden mellan tidigare och senare ansökningsomgångar är större när enbart personer som har sökt en gång ingår i sammanställningen beror dock sannolikt på avgränsningen i sig. Eftersom en person som sökte till exempelvis höstterminen 2013 har kunnat söka till ytterligare 7 omgångar under perioden är det mer sannolikt att sökande från tidigare omgångar har plockats bort i denna sammanställning, där en person plockas bort så fort hen har sökt till VAL II mer än en gång under uppföljningsperioden. Även om både personer som har varit aktuella för studier och personer som ej varit aktuella för studier har sökt till VAL II vid flera tillfällen (och därmed inte ingår i sammanställningen nedan) är det troligt att personer som bedömdes som ej aktuella för studier vid första söktillfället utgör en något större del av de som har sökt till VAL II vid ytterligare tillfällen. Detta kan alltså förklara den betydligt större andelen aktuella för studier i de tidigaste omgångarna i tabell 6 nedan än i tabell 3 tidigare i kapitlet.

Även om detta förklarar en del av skillnaden i andelen aktuella för studier tyder uppgifterna tidigare i kapitlet (tabell 3) också på att andelen som är aktuella för studier faktiskt har sjunkit över tid.

Tabell 6. Antal sökande som har sökt enbart en gång och andel av dessa som har bedömts vara aktuella för studier, Redovisas totalt samt uppdelat på kvinnor och män. Avrundat till närmaste tiotal.

	Sökt endast en gång			Varav andel aktuell för studier		
	Totalt	Kvinnor	Män	Totalt	Kvinnor	Män
HT 13	650	410	240	75 %	73 %	79 %
VT 14	420	270	160	77 %	75 %	80 %
HT 14	1 230	820	400	69 %	66 %	75 %
VT 15	740	460	280	74 %	70 %	80 %
HT 15	1 210	730	490	62 %	58 %	67 %
VT 16	840	540	300	59 %	55 %	66 %
HT 16	1 150	740	420	52 %	49 %	57 %
VT 17	890	560	320	42 %	40 %	46 %
Total	7 130	4 530	2 600	62 %	59 %	67 %

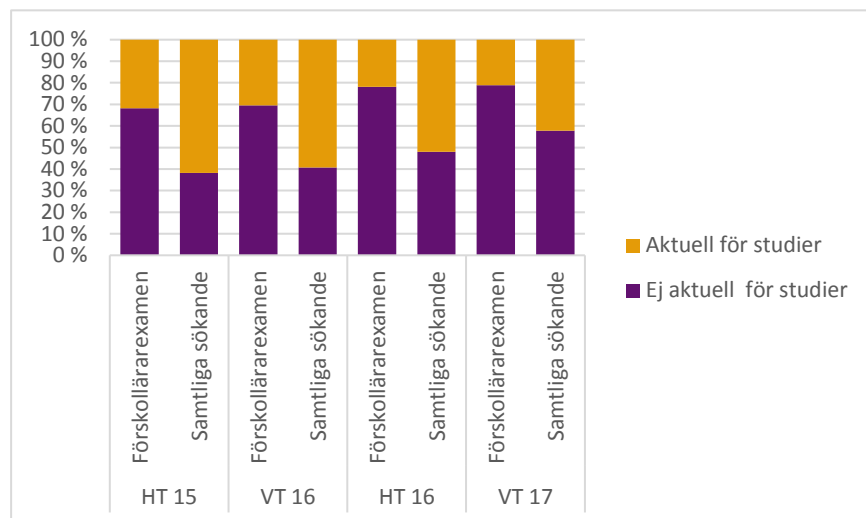
Sökande till förskollärarexamen

Vid ansökan till VAL II får den sökande uppge vilken lärarexamen eller motsvarande hen önskar avlägga efter VAL II utifrån sina tidigare studier och den verksamhet som den sökande jobbar inom. Detta betyder inte att den presumtiva VAL II-studenten i slutändan kommer att antas till denna examen eller ens är behörig för den eller för de examina som hen har uppgett.

De uppgifter som finns om detta i VAL II-databasen är inte helt fullständiga men täckningen är bättre från höstterminen 2015 och framåt. Många av de sökande som har uppgett examina och inriktningar mot arbete inom grundskolan och gymnasieskolan har uppgett flera olika inriktningar, och eftersom det inte ens är säkert att de som antas till VAL II gör det till någon av de inriktningar som de har sökt är det mycket svårt att dra några slutsatser om hur stor andel som antas till en viss inriktning. Ett undantag är dock sökande till förskollärarexamen. Dessa söker nämligen bara i enstaka fall några av de andra examina. De har dessutom helt andra behörighetskrav än andra VAL II-studenter, vilket gör det till en grupp som det går något bättre att följa.

Inför höstterminen 2015 var det 62 procent som var aktuella för studier av samtliga som sökt en gång till VAL II. Bland dem som sökte till förskollärarexamen var andelen som var aktuella för studier samma termin 30 procent. Även övriga terminer var skillnaden stor mellan andelen som var aktuella för studier bland samtliga sökande och andelen bland dem som hade sökt med inriktning mot förskollärarexamen. Detta indikerar att färre av de sökande till VAL II mot förskollärarexamen har antagits jämfört med de sökande till åtminstone vissa av de andra inriktningarna.

Figur 2. Andel aktuella för studier och ej aktuella för studier bland sökande till VAL II inriktning förskollärarexamen och samtliga sökande (som har sökt till VAL II en gång).

Totalt var det 390 som sökte denna inriktning från höstterminen 2015 till vårterminen 2017. De allra flesta av dessa (94 procent) var kvinnor. Den lägre andelen som var aktuella för studier bland kvinnor jämfört med män (se tabell 3 och 6) skulle alltså åtminstone delvis kunna vara relaterad till en låg andel som var aktuella för studier bland dem som sökt till studier mot förskollärarexamen.

Sökande till det förkortade examensspåret för vissa estetiska ämnen

För dem som avser ta en ämneslärarexamen i vissa av de estetiska ämnena finns särskilda bestämmelser i förordningen (se sida 16). Det rör sig om förhållandevis få som har sökt dessa under de senaste terminerna enligt uppgifterna i databasen, som mest 38 personer inför höstterminen 2015 och som minst 15 personer inför vårterminen 2017. Bland dessa var andelen som har varit aktuella för studier avsevärt mycket högre än för sökande till studier mot förskollärarexamen och ibland också högre än för samtliga sökande. Högst under uppföljningsperioden var andelen höstterminen 2015 (68 procent).

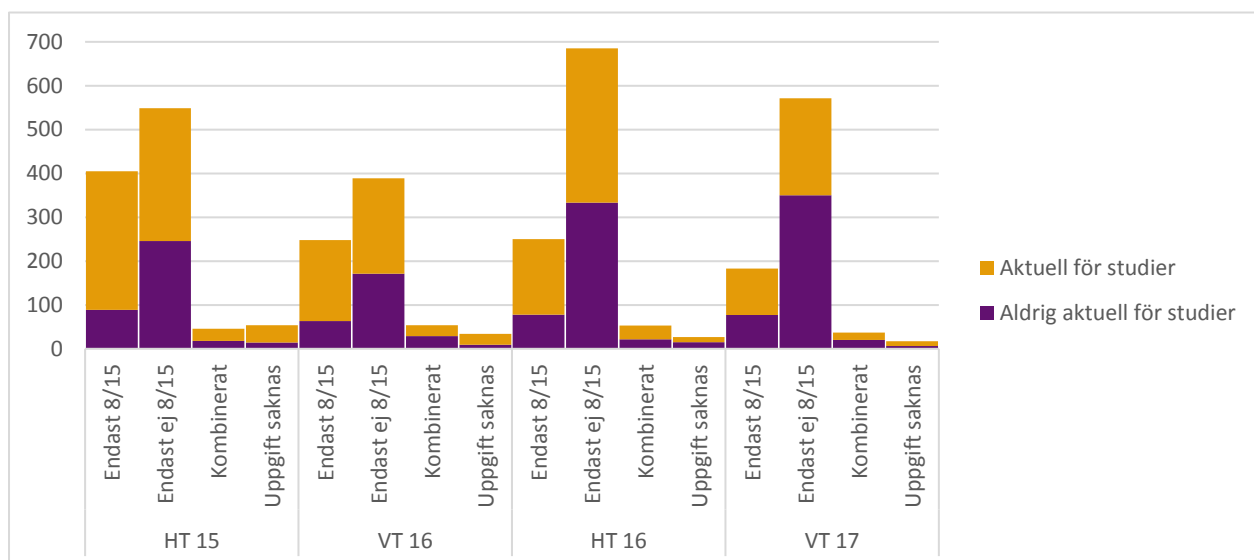
Sökande till det förkortade examensspåret för dem med minst åtta års yrkeserfarenhet

I uppgiften om sökt inriktning finns också uppgift om huruvida den sökande har uppgett "8/15" eller ej vid söktillfället. Med 8/15 avses då det förkortade examensspår som infördes för personer som har arbetat minst åtta läsår i skolan som lärare eller förskollärare under de senaste 15 åren.

Bland sökande via 8/15 har det inför varje omgång varit en större andel som varit aktuella för studier. Skillnaden i andelen som varit aktuella för studier mellan 8/15 och ej 8/15 har legat på mellan 17 och 23 procentenheter till de olika omgångarna.

I sammanställningen ingår endast de som enbart sökte inriktningar inom grundskolan eller gymnasieskolan när de sökte till VAL II. De som enbart sökte till förskollärare ingår alltså inte. Även sökande som sökte till det examensspår som finns för de estetiska ämnena är borttagna ur denna sammanställning. De ingår i stället i föregående avsnitt.

Figur 3. Sökande höstterminen 2015–vårterminen 2017 efter om de har sökt på 8/15, ej 8/15, kombinerat eller om uppgift saknas. I sammanställningen ingår enbart sökande till inriktningar inom grundskolan och gymnasieskolan, dock ej estetiska ämnen, d.v.s. ej sökande till studier mot förskollärarexamen eller de som har sökt enligt det förkortade examensspåret för vissa estetiska ämnen.

Det går inte att med fullständig säkerhet avgöra vilka som har sökt via 8/15 och vilka som inte har gjort det, eftersom vissa uppgifter saknas. De uppgifter om sökta inriktningar inför varje omgång som finns tyder dock på att färre har sökt till detta snabbspår jämfört med vanliga VAL II. Många har dock sökt flera olika inriktningar, och då angett 8/15 för vissa av inriktningarna. Dessa räknas i figur 3 in i gruppen kombinerat.

Sökande per län

Vid ansökningstillfället till VAL II får de sökande uppge vilken kommun de arbetar i, oavsett om de jobbar för en kommunal, fristående eller annan huvudman. Utifrån dessa uppgifter går det att få en uppfattning om var i landet de sökande till VAL II har befunnit sig.

Flest sökande arbetade vid ansökningstillfället till VAL II i Stockholms län (mellan 25 och 34 procent de olika omgångarna), följt av Region Skåne (mellan 11 och 14 procent) och Västra Götalandsregionen (mellan 12 och 14 procent). Stockholms län har alltså haft absolut flest sökande, och också en utmärkande ökning, från 180 sökande inför höstterminen 2013 till närmare 400 inför höstterminen 2015 och 2016. Sammanlagt har över hälften av alla sökande arbetat i något av dessa tre storstadslän eller storstadsregioner vid ansökningstillfället.

Övriga län eller regioner har haft ungefär lika många sökande till de olika omgångarna, vanligtvis mellan 20 och 30 personer. Några län har också haft ett betydligt större antal sökande inför vissa omgångar, exempelvis Jönköpings län som gick från knappt 30 sökande höstterminen 2013 till drygt 100 inför höstterminen 2014.

Sökande per kommungrupp

Kommuner kan delas in i ett antal kommungrupper, bland annat enligt SKL:s indelning i tre huvudgrupper med ett antal underliggande kommungrupper i varje grupp (tabell 7). I detta avsnitt redovisas antalet sökande och antalet som har varit aktuella för studier per kommungrupp.

Tabell 7. Beskrivning av kommungrupper enligt SKL:s indelning.

Huvudgrupp	Kommungrupp	Beskrivning	Exempel kommun
Storstäder och storstadsnära kommuner	Storstäder	Kommuner med minst 200 000 invånare varav minst 200 000 invånare i den största tätorten.	Stockholm, Göteborg, Malmö
	Pendlingskommun nära storstad	Kommuner där minst 40 procent av nattbefolkningen pendlar till arbete i en storstad eller storstadsnära kommun	Botkyrka, Nacka, Partille, Mölndal, Trelleborg, Lomma
Större städer och kommuner nära större stad	Större stad	Kommuner med minst 50 000 invånare varav minst 40 000 invånare i den största tätorten	Södertälje, Uppsala, Örebro, Umeå, Östersund, Helsingborg, Halmstad
	Pendlingskommun nära större stad	Kommuner där minst 40 procent av nattbefolkningen pendlar till arbete i en större stad	Söderköping, Eslöv, Kil, Grums, Nordmaling
	Lågpendlingskommun nära större stad	Kommuner där mindre än 40 procent av nattbefolkningen pendlar till arbete i en större stad	Enköping, Nässjö, Ockelbo, Boden, Herrljunga
Mindre städer/tätorter och landsbygds-kommuner	Mindre stad/tätort	Kommuner med minst 15 000 men mindre än 40 000 invånare i den största tätorten	Norrköping, Mariestad, Piteå, Kiruna, Falun, Ystad
	Pendlingskommun nära mindre stad/tätort	Kommuner där minst 30 procent av nattbefolkningen pendlar till arbete i annan mindre ort och/eller där minst 30 procent av den sysselsatta dagbefolkningen bor i annan kommun	Vadstena, Vårgårda, Arboga, Bromölla
	Landsbygds-kommun	Kommuner med mindre än 15 000 invånare i den största tätorten och lågt pendlingsmönster (mindre än 30 procent)	Vetlanda, Åmål, Filipstad, Kramfors, Lycksele, Kalix
	Landsbygds-kommun med besöksnäring	Landsbygds-kommun med minst två kriterier för besöksnäring, d.v.s. antal gästnätter, omsättning inom detaljhandel/ hotell/ restaurang i förhållande till invånarantalet	Borgholm, Strömstad, Leksand, Åre, Storuman

Källa: SKL.³⁵

Sammantaget mellan höstterminen 2013 och vårterminen 2017 kom flest sökande från större städer (totalt 1 550), följt av pendlingskommun nära storstad (1 460) och storstäder (1 440) (tabell 8). Störst andel av de sökande som var aktuella för studier hade arbetat i lågpendlingskommuner nära större stad (65 procent), landsbygdskommuner med besöksnäring (64 procent) och pendlingskommuner nära storstad (64 procent).

³⁵ <https://skl.se/tjanster/kommunerlandsting/faktakommunerochlandsting/kommungruppsindelning.2051.html>
Hämtad 2018-08-31.

Tabell 8. Totalt antal sökande över hela perioden HT 13–VT 17 som endast sökte en gång och andel (%) av dessa som var aktuella för studier.

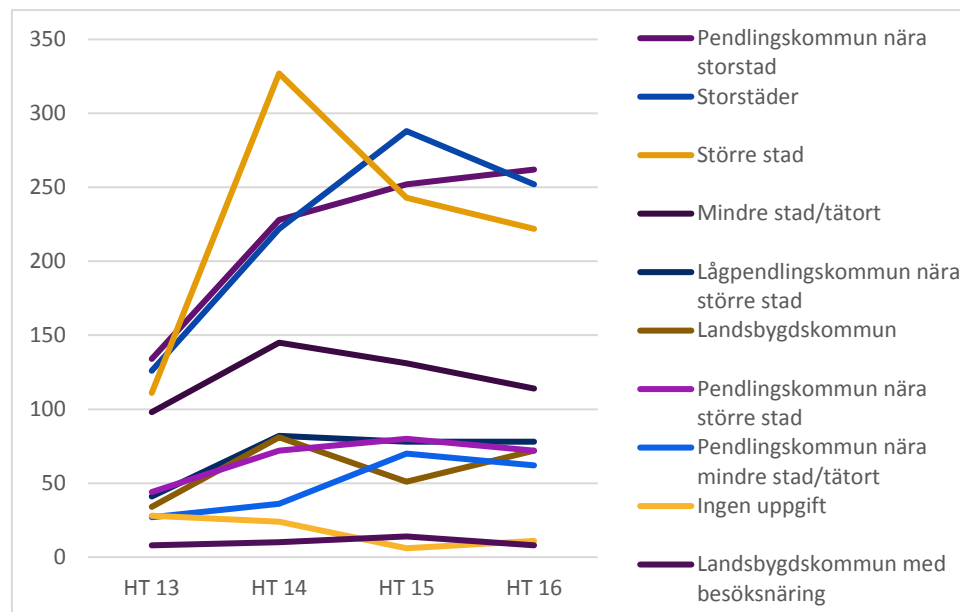
	Antal sökande hela perioden	Andel (%) aktuell för studier
Total	7 130	62 %
Större stad	1 550	62 %
Pendlingskommun nära storstad	1 460	64 %
Storstäder	1 440	61 %
Mindre stad/tätort	790	62 %
Pendlingskommun nära större stad	480	60 %
Lågpendlingskommun nära större stad	440	65 %
Landsbygdskommun	410	63 %
Pendlingskommun nära mindre stad/tätort	340	58 %
Ingen uppgift	130	58 %
Landsbygdskommun med besöksnäring	90	64 %

Inför höstterminen 2014 ökade antalet sökande mycket överlag, vilket visades tidigare i detta kapitel, och sökande från större städer ökade särskilt mycket. Till efterföljande höstterminer minskade antalet sökande i denna kommungrupp men även då var denna kommungrupp tredje störst. Flest respektive näst flest sökande höstterminerna 2015 och 2016 arbetade i storstäder och pendlingskommuner nära storstäder.

Tillsammans har dessa tre kommungrupper haft flest sökande till alla omgångar sedan höstterminen 2013 (figur 4). Antalsmässigt har de också ökat mest, vilket har medfört att en allt större andel av de sökande har arbetat i dessa kommungrupper (57 procent höstterminen 2013 och 64 procent höstterminen 2016). Att flest sökande vid söktillfället arbetade i kommuner inom dessa kommungrupper är kanske väntat med tanke på att det handlar om kommungrupper med många invånare. I denna sammanställning ingår inte uppgifter om antal invånare i de olika kommungrupperna, vilket hade kunnat ge en mer rättvis jämförelse mellan kommungrupperna.

Samtidigt är den procentuella ökningen i antalet sökande från höstterminen 2013 till höstterminen 2016 lika stor, eller större, för vissa av de andra kommungrupperna. Under denna period fördubblades antalet sökande till VAL II från både de tre största kommungrupperna och från landsbygdskommuner och pendlingskommuner nära mindre stad/tätort. Antalet sökande minskade inte i någon kommungrupp men minst procentuell ökning hade kommungruppen mindre stad/tätort som ökade med 16 procent och landsbygdskommuner med besöksnäring där antalet sökande var oförändrat (detta är dock en mycket liten grupp med färre än 10 sökande flera av terminerna).

Figur 4. Antal sökande (som endast sökte en gång) per kommungrupp enligt SKL:s kommungruppsindelning. Observera att endast höstterminer ingår.

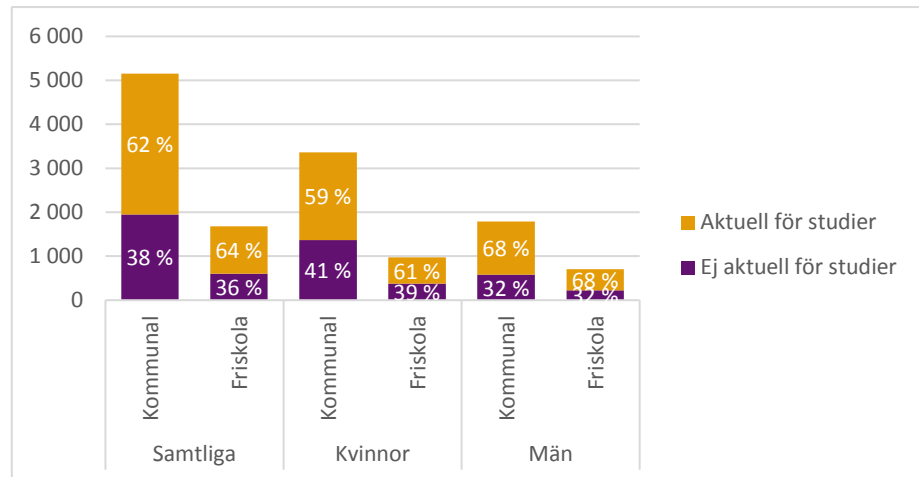
Sökande som arbetade för en kommunal skola respektive friskola

Eftersom VAL II-studenterna ska arbeta inom skolan under tiden som de studerar inom VAL II finns det i VAL II-databasen uppgifter om arbetsgivare och därmed bland annat uppgift om vilken huvudmannatyp de var anställda av vid ansökningstillfället. De allra flesta, 72 procent av de sökande under hela perioden, uppgav vid ansökningstillfället att de var anställda vid en kommunal skola och 24 procent uppgav att de arbetade i en friskola.³⁶ Resterande 4 procent uppgav till exempel att de jobbade både i en kommunal skola och i en friskola, eller att de jobbade i en skola med statlig huvudman. I vissa enstaka fall saknas uppgift om huvudman.

En något större andel av männen än av kvinnorna var anställda på en friskola vid ansökningstillfället, 27 jämfört med 21 procent. En något större andel av dem som arbetade på en friskola vid ansökningstillfället var aktuella för studier i förhållande till dem som arbetade på en kommunal skola, 64 procent jämfört med 62 procent.

³⁶ I grundskolan har andelen anställda i en skola med enskild huvudman av samtliga heltidsanställda varit 12 procent läsåren 2014/15–2017/18. Motsvarande uppgifter för gymnasieskolan är mellan 23 och 26 procent.

Figur 5. Antal sökande per huvudmannatyp uppdelat på aktuell för studier eller ej.

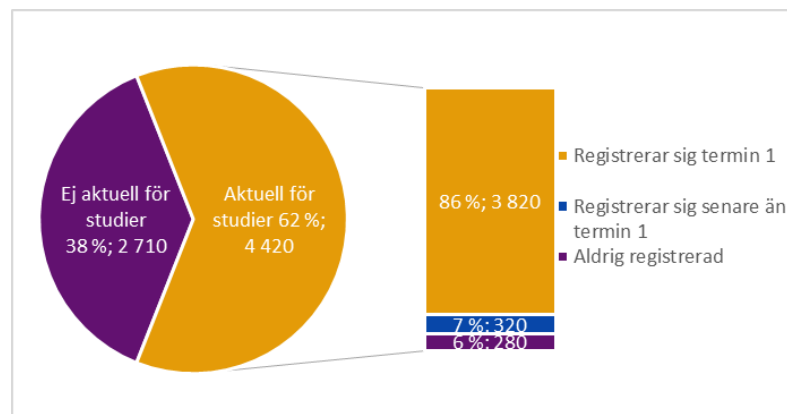

Registrerade på studier inom VAL II

Det finns i dag ingen gemensam markering för alla lärosäten i det studieadministrativa systemet Ladok som indikerar att studenterna läser inom VAL II. Detta medför att det inte går att avgöra om en person som har sökt och antagits till VAL II och som studerar inom högskolan läser något som kan relateras till VAL II eller inte. Därför antas här att de som studerar i högskolan, efter att ha sökt VAL II och varit aktuella för studier vid det ansökningstillfället, studerar något som ingår i VAL II. Liksom i föregående avsnitt ingår i denna sammanställning enbart de som sökte till VAL II vid endast ett tillfälle under perioden hösten 2013–våren 2017.

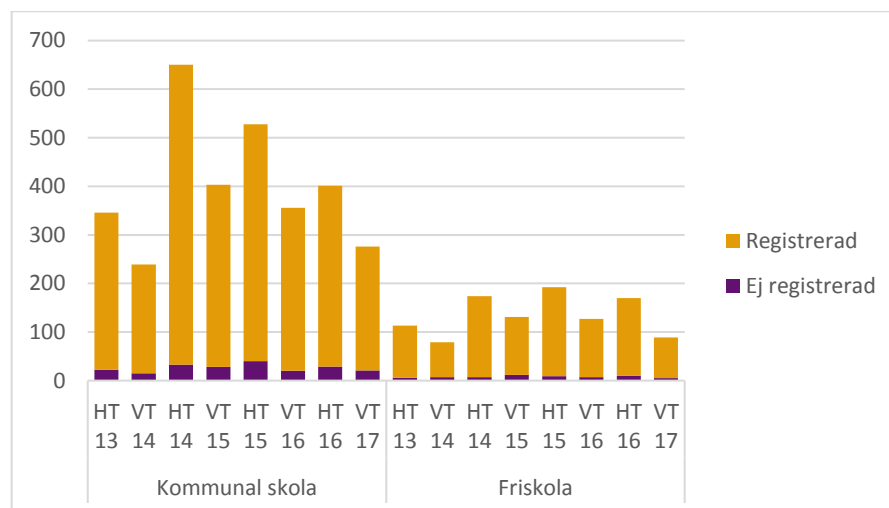
Av de 4 420 som sökt till VAL II och varit aktuella för studier var det 86 procent som registrerade sig på högskolestudier den termin som de sökt till. Ytterligare 7 procent registrerade sig på högskolestudier någon termin senare. Sammanlagt har alltså 93 procent av de som varit aktuella för högskolestudier registrerat sig på högskolestudier efter att de sökte VAL II (figur 6). Det tyder alltså på att en stor del av de sökande som bedöms vara aktuella för studier också påbörjar sina studier inom VAL II. Mönstret på totalnivån återspeglas i princip i alla omgångar.

Figur 6. Antal och andel (%) ej aktuella för studier och aktuella för studier, antal och andel (%) som registrerar sig första gången efter söktillfället till termin 1 och andelen som senare eller aldrig registrerar sig för första gången.

Andelen som har registrerat sig på högskolestudier efter att ha sökt VAL II är i princip lika stor bland kvinnor som bland män, även om andelarna varierar lite mellan olika omgångar. Däremot är andelen av de som var aktuella för studier och som sedan registrerade sig på högskolestudier något högre bland de som har jobbat på en friskola jämfört med kommunal skola. Skillnaden är marginell, någon procentenhet, men genomgående under hela perioden (figur x).

Figur 7. Antal registrerade och ej registrerade i högskolan bland personer som sökte VAL II endast en gång under perioden och vid det tillfället var aktuella för studier inom VAL II.

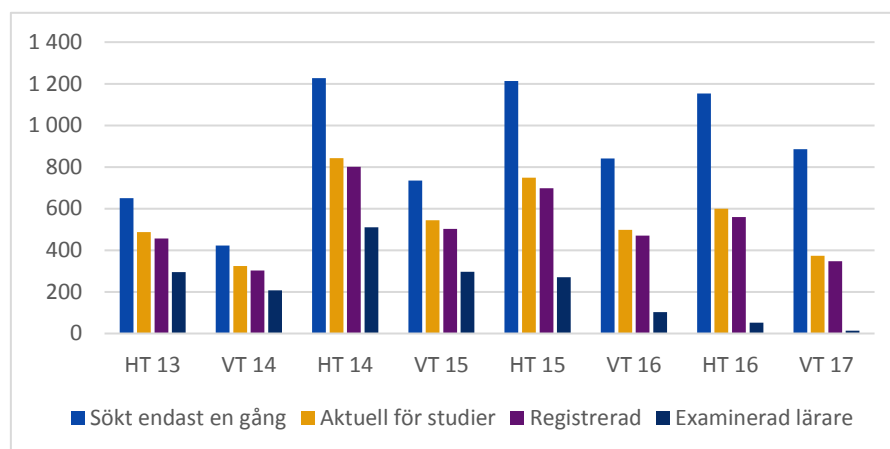

Examinerade inom VAL II

Av de 4 420 som sökte VAL II endast en gång och vid det tillfället var aktuella för studier var det fram till vårterminen 2017 totalt 1 750 (1 130 kvinnor och 620 män) som hade tagit en lärarexamen efter att de hade sökt VAL II. Detta är det närmaste som det i dagsläget går att komma en fullständig bedömning av antalet examinerade inom VAL II.

Antalet examinerade kan vid första anblick kanske uppfattas som lågt i förhållande till antalet som har sökt och varit aktuella för studier inom VAL II i den aktuella populationen (40 procent). Därför bör det påpekas att VAL II-studenterna som ingår i populationen som tidigast sökte VAL II till höstterminen 2013 och enligt förordningen kan studera i uppåt fyra år inom ramen för VAL II. Eftersom studenterna läser på deltid och kombinerar studierna med arbete är det sannolikt att många studenter också tar ett antal år på sig för att avsluta studierna. Detta kan alltså förklara att det hittills är få examinerade i de senaste omgångarna.

Figur 8. Antal som sökt en gång (blå stapel), varit aktuella för studier (gul stapel), registrerat sig i högskolan efter sökt VAL II (lila stapel) och blivit examinerad lärare (mörkblå stapel) bland sökande till VAL II HT 2013–VT 2017.

Flest har tagit en lärarexamen (880), följt av ämneslärarexamen (550). Av dem med en ämneslärarexamen var det flest som tagit en med inriktning mot arbete i grundskolans årskurs 7–9 (300). Bland dem som tagit en lärarexamen var en mot verksamhetsområdet grundskolans senare år vanligast (370). Som nämntes tidigare i detta avsnitt var en majoritet av de examinerade kvinnor men flera av de olika inriktningarna hade en jämn könsfördelning, det vill säga minst 40 procent av vardera kön.

Tabell 9. Totalt antal examinerade³⁷ som har sökt och varit aktuella för VAL II per inriktning eller verksamhetsområde.

Examen	Eventuell inriktning/verksamhetsområde	Totalt antal examinerade	Kvinnor	Män
Förskollärarexamen		160	99 %	1 %
Grundlärarexamen		0		
Ämneslärarexamen	Gymnasieskolan	250	56 %	44 %
	Åk 7–9	300	61 %	39 %
Yrkeslärarexamen	Yrkeslärarexamen	150	41 %	59 %
Lärarexamen	Fritidshem	0		
	Fritidshem/grundskolans tidigare år	0		
	Förskola/fritidshem/grundskolans tidigare år	120	76 %	24 %
	Förskola/förskoleklass/grundskolans tidigare år	40	93 %	7 %
	Förskola/förskoleklass	0		
	Grundskolans senare år	370	63 %	37 %
	Grundskolans senare år/gymnasieskolan	110	50 %	50 %
	Grundskolans tidigare och senare år	10	100 %	0 %
	Grundskolans tidigare år	100	95 %	5 %
	Gymnasieskolan	140	46 %	54 %

Det är alltså flest som har tagit en ämneslärarexamen eller lärarexamen. Dessa examina innebär ofta att studenten har ett eller flera undervisningsämnen i examen. Ämneslärarexamen och lärarexamen är inte varandras motsvarigheter eftersom en lärarexamen kan avse arbete inom samtliga verksamhetsområden i skolan medan

³⁷ I enstaka fall förekommer att en individ har tagit mer än en lärarexamen efter att ha sökt och varit aktuell för studier inom VAL II. I tabellen ingår då den första examen som individen tog.

ämneslärarexamen endast avser årskurs 7–9 och gymnasieskolan. Eftersom färre än fem har tagit en grundlärarexamen, förskollärarexamen inte har några undervisningsämnen och yrkesämnena inte har tillräcklig detaljnivå är det dock i detta sammanhang endast för dessa två examina som det blir relevant att titta på undervisningsämnena inom respektive examen.

Bland dem som har tagit en lärarexamen ingår svenska i flest examina: 260 av de 880 utfärdade lärarexamina innehåller svenska (tabell 10). Matematik, samhällsorienterade ämnen och praktiskt-estetiska ämnen är sedan ungefär lika vanliga.

Bland dem som har tagit en ämneslärarexamen är praktiskt-estetiska ämnen vanligast, och dessa ingår i 320 av de 550 utfärdade ämneslärarexamina. I bestämmelserna för VAL II finns ett förkortat examensspår för personer som vill undervisa i estetiska ämnen och uppfyller vissa särskilda krav (se sida 16). Personer som uppfyller dessa krav har möjlighet att ta ut just en ämneslärarexamen i ett eller flera estetiska undervisningsämnen efter att ha studerat 30 hp utbildningsvetenskaplig kärna. Även om också andra ämnen, till exempel hem- och konsumentkunskap, ingår i gruppen praktiskt-estetiska ämnen är det troligt att den särskilda satsningen förklarar det stora antalet personer som har tagit ut en ämneslärarexamen med ett praktiskt-estetiskt undervisningsämne.

Tabell 10. Antal examina som innehåller respektive ämne. Redovisas för lärarexamen och ämneslärarexamen. Ämnen som ingår i färre än sammanlagt 10 examina samt yrkesämnena ingår ej.

	Lärar- examen	Ämneslärar- examen	Total
Praktiskt-estetiska ämnen	180	320	500
Svenska	260	70	330
SO	180	50	230
Matematik	190	30	220
NO	150	40	190
Språk	120	60	180
Engelska	70	50	120

Genom att titta på hur stor andel inom varje sökt omgång som har tagit examen varje läsår går det att få en uppfattning om hur stor andel av de examinerade som tar en examen och efter hur lång tid de gör det. Även om det inte är måttets exakta motsvarighet skulle detta kunna liknas vid examensfrekvens. Sökande till höstterminen 2013 och vårterminen 2014 har den längsta uppföljningsperioden. Bland dessa var det drygt 60 procent som hade tagit en lärarexamen eller motsvarande tre läsår efter att de hade sökt och bedömts vara aktuella för studier till VAL II.

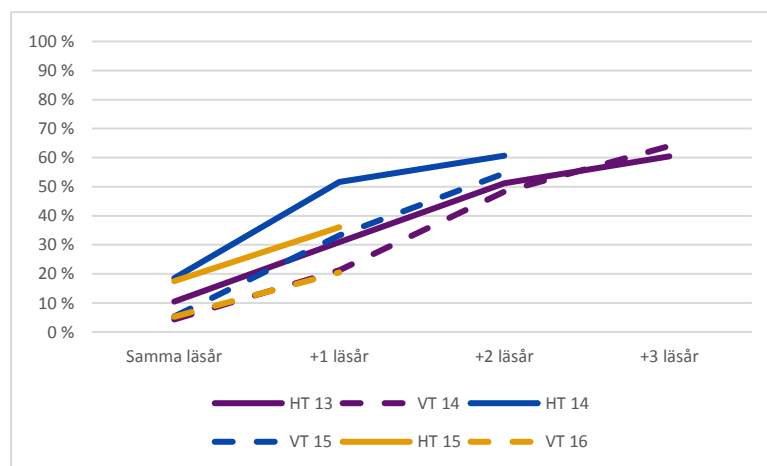
Tidigare såg vi att andelen som var aktuella för studier bland dem som var anställda på en kommunal skola inte skiljde sig från andelen som var aktuella för studier bland dem som var anställda på en friskola. Ser vi till examensfrekvensen för de tidigaste sökomgångarna (HT 13 och VT 14) finns dock en påtaglig skillnad i andel som har tagit examen efter tre läsår: 54 procent av de som var anställda på en friskola och 65 procent av de som var anställda på kommunala skolor. Denna skillnad är värd att notera men det är samtidigt viktigt att komma ihåg att den baseras på uppgifter från endast två ansökningsomgångar och därför bör tolkas med försiktighet.

Av figur 9 framgår att av dem som sökte till höstterminen 2014 tog en förhållandevis hög andel, 50 procent, ut en examen samma läsår eller ett läsår senare. Höstterminen 2014 var första gången som det var möjligt att söka VAL inom de

förkortade examensspåren, 8/15. Möjligen kan den plötsligt höga andelen examinerade inom ett läsår vara en följd av detta, om många som omfattades av kriterierna för 8/15 sökte redan till första omgången och alltså blev klara något år senare (i och med att studierna omfattar som mest 30 hp). I övrigt verkar de senare omgångarna följa mönstret för de som sökte till höstterminen 2013 och vårterminen 2014.

Ännu finns det inte fullständiga uppgifter om hur stor andel av studenterna som har påbörjat den nya lärarutbildningen som tar ut en examen, men för den tidigare sammanhållna lärarexamen var det mellan 60 och 65 procent som tog ut en examen.³⁸ Enligt förordningen kan VAL II-studenterna studera som mest fyra år inom VAL, men andelen examinerade av dem som sökt och varit aktuella för studier kan ändå komma att bli något högre än 60 procent vid en uppföljning längre fram i tiden. Det är till exempel möjligt att alla studenter inte avklarar alla poäng som de är registrerade på inom utsatt tid, vilket skulle kunna medföra att vissa tar ut sin examen efter mer än fyra år.

Figur 9. Andel av de som sökte VAL II och var aktuella för studier HT 13–VT 16 som tog en lärarexamen/motsv. samma läsår som sökt omgång samt 1, 2 och 3 läsår senare. Kumulativ procent.

Hur lång tid det tar att avlägga en lärarexamen inom VAL II är förstås relaterat både till hur många poäng som VAL II-studenten behöver avklara och i vilken studietakt som detta kan göras. Maximalt får en student läsa 120 hp inom VAL II. De som påbörjade VAL II i någon av de tidigare omgångarna (HT 13–VT15) hade i genomsnitt avklarat 55 hp från det att de sökte och fram till och med examensåret. I de senare omgångarna (HT 15–VT 17) var genomsnittet lägre, 33 hp, vilket är väntat eftersom det antagligen hittills främst är studenter som behövde ta något färre högskolepoäng som har hunnit ta sin examen.³⁹ Som nämnts tidigare går det inte att avgöra om samtliga avklarade högskolepoäng ingår i VAL men uppgifterna kan ändå ge en indikation på antalet avklarade poäng inom VAL II.

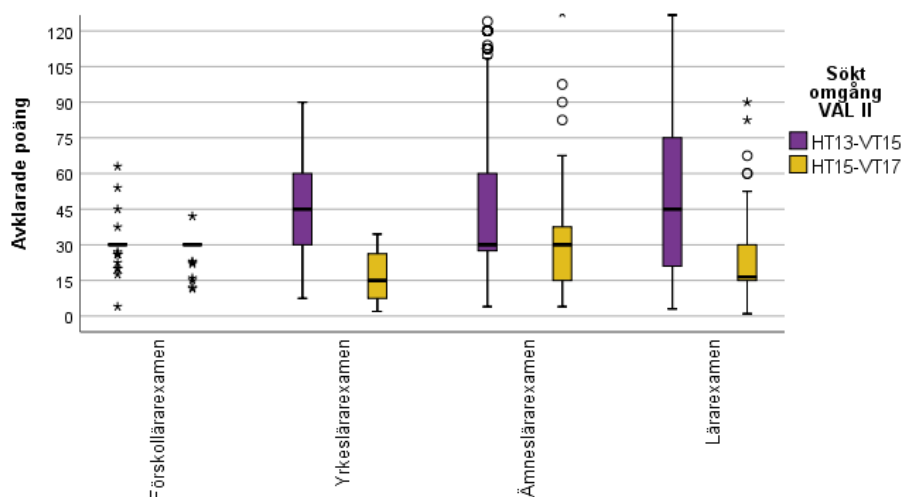
Spridningen i antalet avklarade högskolepoäng är stor i de olika grupperna, från bara något enstaka upp till 350 hp. Medianvärdet varierar något mellan de olika examina och är som högst, 45 hp, bland dem som sökte till VAL II under perioden höstterminen 2013–vårterminen 2015 och som efter att ha varit aktuella för studier inom VAL II har tagit en lärarexamen eller yrkeslärarexamen. I både de tidigare och

³⁸ Genomströmning på grundnivå och avancerad nivå till och med 2015/16, UF 20 SM 1702, UKÄ och SCB, 2017

³⁹ Det förekommer i enstaka fall att studenter tar en examen utan att registreras, vilket troligt rör sig om tillgodoräknande. Dessa ingår inte i beräkningarna här.

de senare omgångarna är medianvärdet för förskollärarexamen och ämneslärarexamen 30 hp, vilket möjligen relateras till de förkortade examensspår som finns för dessa två examina.

Figur 10. Antal avklarade poäng per avlagd lärarexamen/motsvarande bland dem som sökt och varit aktuella för studier inom VAL II. Låddiagram där det mittersta strecket i stapeln representerar medianen. Observationer med mer än 120 hp redovisas inte i diagrammet men ingår i beräkningen av medianen (Totalt rör det sig om 118 individer varav 75 har tagit en lärarexamen och 42 har tagit en ämneslärarexamen).

Vid en uppföljning av två ansökningsomgångar med många sökande och där studenterna har haft längre tid på sig att ta examen, sökande till höstterminen 2013 och höstterminen 2014, framgår att andelen examinerade av dem som sökt och varit aktuella för studier i respektive omgång tycks skilja sig åt beroende på kommungrupp och omgång (tabell 11). Högst andel examinerade av de sökande och aktuella för studier till höstterminen 2013 fanns bland sökande från mindre städer och tätorter (70 procent). Bland sökande till höstterminen 2014 hade sökande från storstäder tagit en lärarexamen i störst utsträckning (68 procent), följt av sökande från en mindre stad eller tätort (66 procent). Bland sökande från landsbygdskommuner hade också många tagit en examen, dock rör det sig om mycket få individer.

Tabell 11. Antal som sökt och varit aktuella för studier och andel examinerade per kommungrupp (efter vilken kommun VAL-studenterna arbetade i vid söktillfället). Sökande (endast en gång) och aktuella för studier till höstterminen 2013 och höstterminen 2014, och därav examinerade, ingår i sammanställningen.

		HT 13		HT 14	
		Antal sökt och aktuell för studier	Andel (%) examinerade	Antal sökt och aktuell för studier	Andel (%) examinerade
Storstäder och storstadsnära kommuner	Storstäder	100	64 %	160	68 %
	Pendlingskommun nära storstad	110	58 %	160	55 %
Större städer och kommuner nära större stad	Större stad	70	54 %	210	63 %
	Pendlingskommun nära större stad	30	58 %	50	47 %
	Lågpendlingskommun nära större stad	30	64 %	50	52 %
Mindre städer/tätorter och landsbygds- kommuner	Mindre stad/tätort	70	70 %	110	66 %
	Pendlingskommun nära mindre stad/tätort	20	47 %	30	61 %
	Landsbygdskommun	30	71 %	60	54 %
	Landsbygdskommun med besöksnäring	10	29 %	10	50 %
Ingen uppgift	Ingen uppgift	20	47 %	20	81 %

Hur stort är VAL II i förhållande till den reguljära lärarutbildningen?

VAL II och den reguljära lärarutbildningen är på många sätt inte helt jämförbara. Förutom skillnader i upplägg och omfattning finns också ett beroende mellan VAL II och den reguljära lärarutbildningen eftersom den huvudsakliga rekryteringen till VAL II sker bland personer som någon gång har hoppat av en reguljär lärarutbildning, men som arbetar i skolan och vill slutföra sin utbildning. I det här sammanhanget finns det ändå ett värde i att resonera kring antalet studenter inom VAL II i relation till den reguljära lärarutbildningen. Nedan görs därför ett försök att beräkna VAL II:s bidrag till lärarförsörjningen utifrån antalet nybörjare på den reguljära lärarutbildningen samt VAL II, KPU och ULV.

Läsåret 2016/17 påbörjade 11 660 personer en reguljär lärarutbildning. Utöver detta påbörjade 1 020 en KPU. Till detta tillkommer också ett antal ULV-studenter. De uppgifter som UKÄ har tagit fram om VAL II motsvarar inte helt begreppet nybörjare men de drygt 900 som sökte, var aktuella för studier och registrerade sig i högskolan till läsåret 2016/17 ger sannolikt ett ungefärligt, om än underskattat, antal.⁴⁰ Detta betyder att nybörjarna på VAL II uppskattningsvis utgör 6–8 procent av nybörjarna.⁴¹ Ännu har UKÄ ingen uppfattning om examensfrekvensen för samtliga examina inom den lärarutbildning som infördes 2011, men om den antas vara densamma som för VAL II innebär det att 6–8 procent av de examinerade lärarna kommer att examineras inom VAL II.⁴²

⁴⁰ Underskattat eftersom personer som har sökt VAL II mer än en gång under hela perioden inte ingår i beräkningen. Sammanlagt för alla åtta omgångar handlar det om 1 030 personer.

⁴¹ Räknet på 100–300 nybörjare/termin inom ULV och 50–100 ytterligare nybörjare på VAL II (för att täcka för nämnda eventuella underskattning).

⁴² Observera att denna beräkning förutsätter att nybörjarantalet på såväl den reguljära lärarutbildningen som VAL II antas vara ungefär detsamma som läsåret 2016/17 över tid.

Uttagen legitimation

Av de 1 750 som sökte VAL II vid ett tillfälle, var aktuella för studier och tog en examen har 1 640 tagit ut en legitimation. Av dessa var 1 250 (76 procent) behöriga att undervisa någonstans inom grundskolan. Många (63 procent) var också behöriga att undervisa inom gymnasieskolan. Det är vanligt att de som har tagit en legitimation är behöriga att undervisa i flera skolformer. Bland dem som har tagit en legitimation för arbete i grundskolan har till exempel 90 procent också behörighet att undervisa i sameskolan (tabell 12).

Tabell 12. Antal som har tagit en legitimation för arbete i förskola, förskoleklass, fritidshem, grundskola och gymnasieskola bland dem som har sökt VAL II vid ett tillfälle, varit aktuella för studier och tagit en lärarexamen samt andelen av dessa som har legitimation även för andra skolformer.

	Förskolan	Förskoleklass	Fritidshem	Grundskolan	Gymnasieskolan	Samtliga legitimerade
Total	300	430	140	1 250	1 030	1 640
Förskolan	100 %	70 %	54 %	12 %	4 %	18 %
Förskoleklass	100 %	100 %	87 %	22 %	8 %	26 %
Fritidshem	26 %	29 %	100 %	11 %	4 %	9 %
Grundskolan	49 %	64 %	100 %	100 %	77 %	77 %
Gymnasieskolan	15 %	19 %	25 %	63 %	100 %	63 %
Sameskolan	46 %	62 %	100 %	90 %	65 %	69 %
Specialskolan	10 %	9 %	15 %	4 %	4 %	3 %
Grundsärskolan	13 %	12 %	18 %	5 %	5 %	4 %
Gymnasiesärskolan	13 %	11 %	16 %	5 %	14 %	10 %
Komvux/särvux grundläggande nivå	45 %	58 %	100 %	72 %	54 %	55 %
Komvux/särvux gymnasial	7 %	11 %	13 %	60 %	95 %	60 %
SFI	7 %	7 %	8 %	9 %	8 %	7 %

Vad gör VAL II-studenterna efter examen?

I detta kapitel undersöker vi om de som bedöms ha tagit en lärarexamen inom VAL II har förändrat något avseende bland annat tjänsteomfattning, skolform och huvudman i och med lärarexamen. Till detta används uppgifter från lärarregistret. De uppgifter som UKÄ har tillgång till här sträcker sig från 2013 till 2017.

Population och beskrivning av datakällor

Detta kapitel tar vid där det föregående slutar. Det innebär att de som ingår i denna resultatsammanställning är personer som sökte endast en gång till VAL II under perioden höstterminen 2013 till vårterminen 2017, som vid det tillfället bedömdes vara aktuella för studier och som sedan har tagit en lärarexamen. Personer som inte återfinns i lärarregistret eller som var tjänstlediga under hela perioden ingår inte, vilket handlar om ungefär 30 personer. Därmed är det totalt 1 720 individer som ingår i sammanställningen i detta avsnitt.

De uppgifter som används är hämtade från Skolverkets register över pedagogisk personal (lärarregistret) som baseras på en årlig totalundersökning av hur många lärare, förskollärare, fritidspedagoger, fritidsledare, barnskötare, skolledare och studie- och yrkesvägledare som finns inom de skol- och verksamhetsformer som omfattas av Skolverkets nationella uppföljningssystem. Uppföljningen sker i oktober varje år och resulterar bland annat i uppgifter om skolpersonalens tjänsteomfattning per undervisningsämne och skol- och verksamhetsform.

UKÄ har tillgång till uppgifter för perioden 2013–2017. Det innebär att det finns uppgifter från det år som de första i populationen sökte till VAL II. Eftersom VAL II-studenterna kan studera i upp till fyra år ger dock denna uppföljning bara en indikation på vad VAL II-studenterna gör efter examen. En större grupp examinerade och längre uppföljningstid krävs för att mer säkra slutsatser ska kunna dras. Detta kan vara möjligt vid en uppföljning längre fram i tiden.

Arbetet i skolan före och efter lärarexamen

Fokus i detta avsnitt är alltså att undersöka lärarnas tjänsteomfattning, var de jobbade och vilka ämnen de undervisade i före respektive efter de tog en lärarexamen inom VAL II. Som nämndes tidigare täcker de data som UKÄ har från lärarregistret år 2013–2017. Under denna period var i princip alla som sökte VAL II, var aktuella för studier och tog en lärarexamen under perioden i tjänst inom skolan vid mättillfället, och endast omkring 30 personer av 1 750 fattas under hela studieperioden.

Däremot förekommer det att individer inte återfinns i lärarregistret alla år. Det kan röra sig om individer som är tjänstlediga eller som inte var anställda vid det aktuella mättillfället i oktober det aktuella året. Bland de examinerade är det ungefär 10 procent varje år som inte återfinns i registret. Andelen tycks inte förändras i samband med att de tar sin första lärarexamen.

Har VAL II-studenterna rört på sig geografiskt?

I lärarregistret finns uppgifter om vilken skolkommun studenterna arbetar under det aktuella året. De allra flera arbetade i endast en skolkommun under respektive år.

under uppföljningsperioden. En liten andel, 2 procent varje år, arbetade i två eller flera olika kommuner samma år.

I denna uppföljning ingår de 98 procent som alltså arbetade i en kommun under respektive år. När dessa följs upp årligen framgår att 6–10 procent bytte skolkommun 0,5–2 år efter att de tog sin lärarexamen. Detta indikerar att VAL II-studenterna stannar i samma kommun åtminstone de första åren efter sin lärarexamen.

Har VAL II-studenterna bytt huvudmannatyp?

I princip alla, 99 procent, av dem som har sökt VAL II, varit aktuella för studier och tagit en lärarexamen arbetade under 2013–2017 för en huvudmannatyp under respektive år. Det innebär till exempel att de enbart arbetade för en kommunal huvudman. Om vi ser till hur stor andel av de examinerade som hade bytt huvudmannatyp 0,5–2 år efter examen var andelen låg. Av de sammanlagt drygt 1 000 personer i populationen som tog sin lärarexamen läsåren 2014/15 eller 2015/16 var det bara 3 respektive 5 procent som bytte huvudmannatyp.

Har VAL II-studenterna bytt skolform?

De allra flesta, 90–93 procent, var enbart anställda i en skolform under respektive år (2013–2017). Det innebär alltså att de till exempel enbart var anställda inom förskolan eller enbart var anställda inom gymnasieskolan när uppgifterna till lärarregistret inhämtades. Av dessa var det endast 3–6 procent som hade bytt skolform upp till 2 år efter avlagd lärarexamen.

Har VAL II-studenterna bytt skola?

Det går inte att i lärarregistret helt avgöra om en lärare har bytt skola. De uppgifter som finns om detta är vid vilken huvudman och skolenhet som en lärare är anställd. Ingen av dessa motsvarar helt det som kanske vanligtvis uppfattas som just en skola; exempelvis är huvudmannen för samtliga kommunala skolor i kommunen just kommunen och en skola kan bestå av flera skolenheter.

Det absolut vanligaste är att de individer som ingår i uppföljningen har jobbat för endast en huvudman under respektive år, 97 procent per år. Av dem som endast har jobbat för en huvudman är det ett fåtal, 11–14 procent, som bytte huvudman 0,5–2 år efter att de tog lärarexamen.

Det är något ovanligare att de individer som ingår har jobbat vid endast en skolenhet under respektive år, 85–86 procent. Av dessa var det 14–17 procent som bytte skolenhet 0,5–2 år efter att de tog lärarexamen.

Även om byte av såväl huvudman som skolenhet är något vanligare än byte av kommun, huvudmannatyp och skolform får det ses som förhållandevis ovanligt att VAL II-studenterna byter huvudman eller skolenhet kort tid efter att de har tagit sin lärarexamen eller motsvarande.

Undervisar fler i kärnämnen och de estetiska ämnena?

VAL II syftar till att öka antalet behöriga lärare i skolan. En viktig del i VAL II kan då vara inom vilka ämnen de examinerade VAL II-studenterna arbetar. Sett till hur många som undervisar i de tre kärnämnen svenska, engelska och matematik var andelen som undervisade i ämnet ungefär densamma innan de tog sin lärarexamen som efter. Detsamma gäller de estetiska undervisningsämnena⁴³ (varav vissa ingår i ett särskilt examensspår som finns inom VAL II).

⁴³ De estetiska ämnen som ingår i sammanställningen är musik, dans, teater och bild.

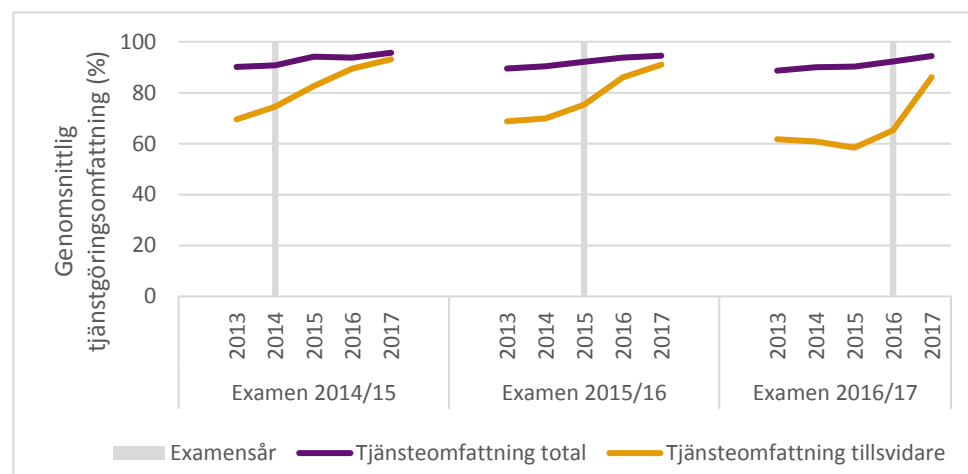
Att antalet som undervisar i dessa ämnen inte har ökat indikerar att VAL II-studenterna fortsätter att undervisa i samma ämnen efter att de har tagit sin lärarexamen. Det bör dock nämnas att denna sammanställning inte tar hänsyn till ifall personernas tjänsteomfattning inom de olika ämnena har ökat, det vill säga om de undervisar mer inom dessa ämnen än tidigare. Inte heller tar den hänsyn till om de är behöriga eller inte i det ämne som de undervisar i.

Har tjänsteomfattningen förändrats?

Sett till den genomsnittliga tjänsteomfattningen under åren har den legat någonstans mellan 90 och 95 procent (figur 11). Den genomsnittliga tjänsteomfattningen tycks öka något året efter det att VAL II-studenterna tog sin lärarexamen. Det är möjligt att VAL II-studenterna gick ner i tid under studietiden för att sedan gå upp efter sin examen, vilket den nämnda utvecklingen skulle kunna indikera.

Det förefaller också vara så att den genomsnittliga tjänsteomfattningen på tillsvidaretjänst har ökat efter lärarexamen. Detta tyder på att fler får en större del av sin tjänst som tillsvidareanställda, vilket antagligen kan hänga ihop med att de examinerade VAL II-studenterna blir behöriga lärare.

Figur 11. Genomsnittlig tjänsteomfattning per år (lila linje) och genomsnittlig tjänsteomfattning på tillsvidarejänst (gul linje). Grå linje markerar examensår.

Lärarförsörjningen från i dag till 2031

Det råder brist på behöriga lärare i förskola, skola och gymnasieskola, och prognoserna som sträcker sig fram till 2031 visar inte någon ljusning. Lärarbristen har uppmärksamats under lång tid av olika myndigheter, aktörer och intressenter och olika insatser har gjorts, men hittills går det inte att urskilja några betydande förändringar till det bättre. VAL-satsningarna kan ses som en åtgärd och möjlighet i ett sådant sammanhang. VAL II är en av flera vägar som obehöriga lärare och förskollärare kan ta för att uppnå behörighet och legitimation och därmed såväl bidra till kvaliteten i skolan som få nya möjligheter till fast anställning och utveckling i arbetet.

Detta kapitel ger en kortfattad beskrivning av lärarförsörjningen; hur läget är i dag och vad prognosen säger om framtiden samt beskriver den reguljära lärarutbildningens bidrag till lärar- och förskollärförsörjningen.

Behöriga lärare i skola och gymnasieskola

Skolverkets redovisar i sin statistik lärarnas behörighet på två olika sätt som ger olika utfall. Det ena måttet är andelen lärare och förskollärare som har legitimation, och det är ett nytt mått på behörighet som Skolverket nyligen har börjat redovisa statistik för. Det visar vilka ämnen läraren och förskolläraren är behöriga att undervisa i och i vilken skolform, men eftersom vissa lärarkategorier är undantagna legitimationskravet, till exempel yrkeslärare, blir denna statistik inte heltäckande. Det andra måttet rör lärare med pedagogisk högskoleexamen.⁴⁴ Genom detta mått går det att se hur många lärare, eller hur stor andel av lärarna, som har en viss lärarexamen och potentiellt kan få legitimation för att undervisa i sina ämnen. Måttet visar dock inte om lärarna undervisar i de ämnen, årskurser och skolformer som motsvarar deras utbildning.

I följande sammanställning används framför allt det andra måttet, lärare med pedagogisk högskoleexamen, eftersom det finns mer uppgifter som är kopplade till det måttet.

Högre andel behöriga lärare i kommunala skolor och bland kvinnor

Andelen behöriga lärare skiljer sig mellan skolor med kommunal huvudman och skolor med enskilda huvudmän. Generellt är lärare som arbetar för kommunala huvudmän i högre grad behöriga än lärare som arbetar för enskilda huvudmän.

I alla skolformer är andelen lärare med pedagogisk högskoleexamen högre i skolor med kommunal huvudman än i skolor med enskild huvudman. I de två största skolformerna, grundskola och gymnasieskola, är andelen lärare med pedagogisk högskoleexamen 70 procent i respektive skolform hos enskilda huvudmän jämfört med drygt 80 procent i respektive skolform hos kommunala huvudmän. Störst är skillnaden i andel behöriga lärare i särskolan, omkring 25 procentenheter i såväl grundsärskolan som gymnasiesärskolan.⁴⁵

⁴⁴ Här ingår personer som har tagit ut examensbevis för lärarexamen, förskollärarexamen eller fritidspedagogexamen.

⁴⁵ *Pedagogisk personal i skola och vuxenutbildning läsåret 2017/18*. PM från Skolverket, dnr 2018:510, 2018-03-22.

Om jämförelsen mellan typ av huvudman i stället görs i andelen lärare med legitimation och behörighet i minst ett undervisningsämne är skillnaden mellan kommunal huvudman och enskild huvudman störst i förskoleklass, den skolform som dessutom generellt har högst andel lärare med legitimation. Andelen med legitimation och behörighet i minst ett ämne är 85 procent bland dem som arbetar för en kommunal huvudman jämfört med 70 procent bland dem som arbetar för en enskild huvudman.⁴⁶

Kvinnliga lärare har oftare en pedagogisk högskoleexamen än manliga lärare. Störst är skillnaden (omkring 30 procent) bland lärare inom specialskolan och i förskoleklass (omkring 20 procent). Inom grundskolan respektive gymnasieskolan är det omkring 15 procent fler kvinnliga lärare än manliga lärare som har en pedagogisk högskoleexamen.⁴⁷

Behöriga lärare i grundskolan

Grundskolan är den skolform där flest lärare är verksamma. Andelen lärare i grundskolan med en pedagogisk högskoleexamen var 81 procent 2017/18. Den allra högsta andelen lärare med pedagogisk högskoleexamen – nära 90 procent – återfinns inom särskild utbildning för vuxna och i förskoleklass. I grundskolan är andelen behöriga lärare annars generellt högre bland dem som undervisar i de högre årskurserna (årskurs 7–9) än bland dem som undervisar i de lägre årskurserna.⁴⁸

Sett över hela grundskolan (årskurs 1–9) finns den genomsnittligt högsta andelen behöriga lärare inom svenska, matematik samt idrott och hälsa. Den genomsnittligt lägsta andelen behöriga lärare finns i teknik, svenska som andraspråk och spanska.

I en jämförelse på en generell nivå i grundskolan, ökade mellan läsåren 2016/17 och 2017/18 andelen behöriga lärare mest bland dem som undervisar i svenska som andraspråk. Ökningen var 11 procentenheter. Även i svenska och matematik ökade andelen behöriga lärare betydligt (6–7 procentenheter). I alla andra ämnen minskade andelen behöriga lärare mellan läsåren 2016/17 och 2017/18. Mest minskade andelen behöriga lärare i historia, teknik samt hem- och konsumentkunskap.⁴⁹

Skolverket har även delat upp sin statistik om undervisande lärares behörighet på ämne och årskursintervaller. I årskurs 1–3 är svenska det ämne som har högst andel undervisande lärare med behörighet, 90 procent, och därefter kommer matematik, med cirka 85 procent behöriga lärare. Drygt 70 procent av de undervisande lärarna är behöriga i svenska som andraspråk och biologi. Ungefär hälften av lärarna är behöriga i engelska.⁵⁰

I årskurs 4–6 finns högst andel behöriga lärare – drygt 75 procent – i svenska, matematik samt idrott och hälsa. En något lägre andel är behöriga i historia, biologi, kemi och fysik. Ungefär 65 procent av lärarna som undervisar elever i dessa ämnen i engelska är behöriga.

I årskurs 7–9 återfinns den högsta andelen behöriga lärare – omkring 80 procent – bland dem som undervisar i historia, idrott och hälsa, tyska, franska och bild. Andelen behöriga lärare i svenska är 75 procent och i matematik och engelska omkring 70 procent. Lägst andel behöriga lärare i årskurs 7–9 återfanns bland dem som undervisar i svenska som andraspråk, där mindre än hälften är behöriga, och i teknik, där något mer än hälften är behöriga. Även i spanska och slöjd är andelen behöriga lärare relativt låg (omkring 60 procent).⁵¹

⁴⁶ *Pedagogisk personal i skola och vuxenutbildning läsåret 2017/18*. PM från Skolverket, dnr 2018:510, 2018-03-22, s. 7–9, 14–15.

⁴⁷ *Ibid*, s. 13–14.

⁴⁸ *Ibid*, s. 12.

⁴⁹ *Ibid*, s. 9.

⁵⁰ *Ibid*, s. 10.

⁵¹ *Ibid*, s. 9–10.

Behöriga lärare i gymnasieskolan

Gymnasieskolan är den näst största skolformen sett till antalet lärare. Av lärarna i gymnasieskolan har 78 procent en pedagogisk högskoleexamen.

Behörighetssituationen är dock delvis en annan än i grundskolan, eftersom gymnasieskolan är uppdelad i yrkesprogram och högskoleförberedande program.

Andelen behöriga lärare är betydligt lägre i yrkesämnena än i de allmänna ämnena, 57 procent jämfört med 72 procent av heltidstjänsterna.⁵²

Högst andel behöriga lärare i gymnasieskolan återfinns bland dem som undervisar i historia, svenska och kemi – över 87 procent. I engelska är andelen behöriga lärare 85 procent och i matematik knappt 80 procent. I två ämnen ligger andelen behöriga lärare under 50 procent och det är i svenska som andraspråk (knappt 40 procent) och teknik (knappt 50 procent).

Mellan 2016/17 och 2017/18 skedde den största ökningen av andelen behöriga lärare i gymnasieskolan i ämnet svenska som andraspråk, drygt tre procentenheter. Den största minskningen i andelen behöriga lärare skedde i teknik samt idrott och hälsa (omkring två procentenheter).

Sedan tidigare är andelen lärare som är behöriga att undervisa i teknikämnet låg, och färre än hälften av lärarna är behöriga, men inom idrott och hälsa är andelen betydligt högre, knappt 80 procent. Även inom bild, biologi och filosofi minskade andelen behöriga lärare något mellan de två senaste läsåren. Biologi har ändå en fortsatt jämförelsevis hög andel behöriga lärare, cirka 85 procent, medan filosofi återfinns bland de ämnen som har lägst andel behöriga lärare (drygt 70 procent).⁵³

Legitimationen ger en mer precis behörighet än examen

Som nämndes inledningsvis kan behörighet – och brist på behörighet – även analyseras utifrån legitimationskravet som infördes 2011. Kravet innebär att läraren (eller förskolläraren) ska vara behörig att undervisa i just det ämne, den årskurs och den skolform som hen arbetar i.

Legitimationsreformen börjar få genomslag

Under 2011–2015 beslutade Skolverket om 242 000 legitimationer. Ungefär dubbelt så många legitimationer gällde lärare jämfört med förskollärare: 158 000 respektive 84 000. Sammanlagt 29 000 personer fick både en lärarlegitimation och en förskollärarlegitimation. Under samma period avslog Skolverket 6 600 ansökningar om legitimation.⁵⁴ Utvecklingen sedan dess är svårare att följa eftersom Skolverket redovisar antalet handlagda ärenden och antalet beslut, utan att tydligt uppge antalet bifall och avslag.

Högst andel lärare med legitimation återfinns i gymnasieskolan (80 procent), i förskoleklass (76 procent) och grundskolan (71 procent).⁵⁵

Obehöriga lärare

I statistiken över den pedagogiska personalen som publicerades 2017, och som gällde läsåret 2016/17, uppmärksammade Skolverket särskilt den ökande andelen obehöriga lärare.⁵⁶ Samtidigt som antalet lärare ökade i skolan och vuxenutbildningen minskade

⁵² Redovisning av regeringsuppdrag. Skolverket, dnr 2016:906, dokumentdatum 2017-12-18, s. 21.

⁵³ Pedagogisk personal i skola och vuxenutbildning läsåret 2017/18. PM från Skolverket, dnr 2018:510, 2018-03-22, s. 4, 10–11.

⁵⁴ Skolverkets årsredovisning 2015.

⁵⁵ Pedagogisk personal i skolan och vuxenutbildning läsåret 2016/17. PM från Skolverket, dnr 2017:370, 2017-03-21, s. 4.

⁵⁶ Pressmeddelande från Skolverket 2017-03-21 med rubriken *Andelen obehöriga lärare ökar*.

andelen behöriga lärare som hade en pedagogisk högskoleexamen.⁵⁷ Skolverkets förklaring är att det under läsåret tillkom ovanligt många nya lärare som saknar en pedagogisk lärarexamen. Av de 16 500 nytillkomna lärarna 2016/17 saknade 57 procent, eller 9 400 personer, en pedagogisk högskoleexamen.

Sammanlagt var 19 procent av lärarna (heltidstjänster) obehöriga läsåret 2016/17 och kunde därmed inte heller uppfylla kraven för lärarlegitimation. Detta mönster fortsatte läsåret 2017/18.⁵⁸

Av de nyanställda lärarna som saknade pedagogisk högskoleexamen var 75 procent visstidsanställda (2016/17).⁵⁹

En femtedel tillsvidareanställda är obehöriga lärare

Motsvarande 23 500 heltidstjänster inom skolan, 18 procent av lärarkåren, utgjordes 2016 av lärare med en tillsvidareanställning eller lärare som hade en pedagogisk examen, men som saknade behörighet för att undervisa där de arbetade. Dessutom fanns 3 100 förskollärare som hade en pedagogisk högskoleexamen men inte var behöriga som förskollärare.

Allt fler obehöriga lärare

År 2016 fanns alltså sammanlagt 26 600 tillsvidareanställda lärare och förskollärare som saknade behörighet. Därutöver var 12 000 personer utan pedagogisk högskoleexamen visstidsanställda som lärare i skolan. De utgjorde 9 procent av lärarkåren. Två år tidigare, 2014, utgjorde de obehöriga visstidsanställda lärarna 6 procent av lärarkåren. Skolverket skriver att utvecklingen visar att det varit svårt att få tag på lärare och att bristen på pedagogisk personal sannolikt har ökat under de senaste åren.⁶⁰

Andelen behöriga lärare varierar mellan skol- och verksamhetsformerna. Det är framför allt i grundskolan som andelen visstidsanställda lärare utan pedagogisk högskoleexamen har ökat sedan 2014. År 2016 var cirka 6 procent av lärarna som undervisade i årskurs 1–3 och 10 procent av dem som undervisade i årskurs 4–6 visstidsanställda lärare utan behörighet. En ännu större andel, 13 procent, av lärarna som undervisade i årskurs 7–9 var obehöriga visstidsanställda lärare.⁶¹

I gymnasieskolan ser situationen olika ut inom yrkesämnena och de allmänna ämnena. Hela 16 procent av lärarna i yrkesämnena (heltidstjänster) var visstidsanställda lärare utan pedagogisk högskoleexamen. Bland lärarna i de allmänna ämnena var andelen betydligt lägre, 8 procent.⁶²

Stort behov av behörighetsgivande utbildning även framöver

Skolverket räknar i prognosen över behovet av förskollärare och lärare under perioden 2016–2031 med att de visstidsanställda obehöriga lärarna ska ersättas av nyexaminerade lärare. De lärare och förskollärare som är tillsvidareanställda, men saknar pedagogisk högskoleexamen, förväntas uppnå behörighet under prognosperioden.⁶³

⁵⁷ Begreppet lärare med pedagogisk högskoleexamen omfattar lärare som har lärarexamen, förskollärarexamen eller fritidspedagogexamen och som har fått examensbevis utfärdat.

⁵⁸ Svar från José Luis Berrospi, Skolverket, 2018-06-27.

⁵⁹ *Pedagogisk personal i skola och vuxenutbildning läsåret 2016/17*. PM från Skolverket, dnr 2017:370, 2017-03-21, s. 5–7.

⁶⁰ *Redovisning av uppdrag att ta fram återkommande prognoser över behovet av förskollärare och olika lärarkategorier*. Skolverket, dnr 2016:906, dokumentdatum 2017-12-18, s. 19.

⁶¹ *Ibid*, s. 19–21.

⁶² *Pedagogisk personal i skola och vuxenutbildning läsåret 2016/17*. PM från Skolverket, dnr 2017:370, 2017-03-21, s. 5–7.

⁶³ *Redovisning av uppdrag att ta fram återkommande prognoser över behovet av förskollärare och olika lärarkategorier*, dnr 2016:906. Skolverket, 2017-12-18.

För att få en bild av vilka volymer av behörighetsgivande utbildning det kan röra sig om går det att använda Skolverkets uppgifter för 2016. Det året fylldes motsvarande cirka 23 500 heltidstjänster inom skolan av lärare som hade antingen en tillsvidareanställning eller en pedagogisk examen, men som saknade behörighet för den undervisning de bedrev. De antas alltså uppnå behörighet under prognosperioden. Med dagens utbildningsmöjligheter skulle VAL II kunna vara en väg till behörighet för många av dem, förutsatt att de uppfyller behörighetskraven och är villiga att satsa.

Skolverket antar i sitt prognosarbete att visstidsanställda lärare utan pedagogisk högskoleexamen ersätts av nyexaminerade lärare. År 2016 motsvarade antalet visstidsanställda lärare cirka 12 000 heltidstjänster (9 procent av lärarkåren 2016). Rapporterna från lärosätena som ingår i VAL II säger att även en del visstidsanställda, obehöriga lärare antas till utbildningarna, under förutsättning att de kan visa att de fortsätter att arbeta i skolan under hela utbildningstiden. Registerdata i denna uppföljning visar inte i vilken omfattning detta sker, men att det sker är positivt utifrån ett kompetensförsörjningsperspektiv; det skulle kunna innebära att den prognosticerade lärarbristen i verkligheten kan bli något mindre.⁶⁴

För gymnasieskolan förutsätter Skolverket i prognosen att lärare motsvarande sammanlagt cirka 6 000 heltidstjänster kommer att uppnå en pedagogisk högskoleexamen och bli behöriga lärare under prognosperioden. Det rör sig om lärare motsvarande

- 1 800 heltidstjänster inom yrkesämnena (25 procent av lärarkåren i yrkesämnena 2016)
- 4 200 heltidstjänster inom de allmänna ämnena (20 procent av lärarkåren i de allmänna ämnena 2016).

Behörighetsnivån bland lärare inom de allmänna ämnena varierar beroende på ämne. I teknik och geografi är andelen behöriga lärare låg, endast 48 respektive 58 procent, och i matematik och naturkunskap relativt låg, omkring 70 procent. Även för de obehöriga gymnasielärarna skulle VAL II kunna utgöra en väg till examen och behörighet.⁶⁵

Även inom förskolan finns ett relativt stort antal pedagogisk personal som saknar behörighet. År 2016 gällde det drygt 3 100 förskollärare som hade en pedagogisk högskoleexamen, men som inte var behöriga förskollärare. Beroende på detaljerna i förordningen skulle behörighetsgivande utbildning inom VAL II kunna vara en möjlighet även för många av dem.⁶⁶

På ett övergripande plan visar uppgifterna från Skolverket för 2016 att det kommer att finnas ett betydande behov av behörighetsgivande utbildningar för lärare och förskollärare även fortsättningsvis.

Nuvarande tillgång på lärare

Skolverkets senaste statistik över den pedagogiska personalen i skola och vuxenutbildning visar att antalet lärare fortsätter att öka. Läsåret 2017/18 arbetade 134 300 lärare (omräknat till heltidstjänster) inom skolväsendet jämfört med 132 200 läsåret 2016/17.⁶⁷ Det är en ökning med 1 procentenhet. Mellan 2015/16 och 2016/17 var ökningen betydligt större, knappt 6 procentenheter. Flest lärare tillkom i grundskolan.⁶⁸ Uppgifterna inbegriper inte förskola och fritidshem.

⁶⁴ Redovisning av uppdrag att ta fram återkommande prognoser över behovet av förskollärare och olika lärarkategorier. Skolverket, dnr 2016:906, dokumentdatum 2017-12-18, s. 18–19.

⁶⁵ Ibid, s. 20–21.

⁶⁶ Ibid, s. 18–19.

⁶⁷ I ”skolväsendet” ingår förskoleklass, grundskola, gymnasieskola, särskola på olika nivåer, specialskola, kommunal vuxenutbildning, särskild utbildning för vuxna och kommunal vuxenutbildning i svenska för invandrare.

⁶⁸ Pedagogisk personal i skola och vuxenutbildning läsåret 2017/18. Skolverket, dnr 2018:510, 2018-03-22, s. 4.

Andra uppgifter från Skolverket redovisar att 43 000 förskollärare arbetade inom förskolan 2016.⁶⁹

Kvinnor i majoritet bland skolans lärare

Kvinnor är i majoritet bland lärare och förskollärare i alla skolformer utom i gymnasieskolan, där könsfördelningen totalt sett är jämn. Störst är skillnaden i förskoleklass där 93 procent av lärarna är kvinnor och 7 procent är män. I grundskolan är 75 procent av lärarna kvinnor och 25 procent är män.

Även om könsfördelningen på en aggregerad nivå är jämn bland gymnasieskolans lärare undervisar kvinnor och män i olika ämnen. Kvinnor är i majoritet bland de lärare som undervisar i ämnen som är gemensamma för de flesta program i gymnasieskolan, såsom språk, bild och psykologi. Män är i majoritet bland de lärare som undervisar i teknik, fysik, filosofi, musik samt idrott och hälsa.⁷⁰

Lärarna har relativt hög ålder

Den genomsnittliga åldern för att ta ut en lärarexamen har i Sverige legat på runt 32 år under det senaste tiotalet år.⁷¹ SCB uppger att det finns fler lärarutbildade personer som närmar sig pensionsåldern än som är yngre än 30 år. Den genomsnittliga åldern för en lärare med svensk lärarexamen uttagen senast 2013 är 46 år. Ungefär 11 procent av de personer som tagit ut en svensk lärarexamen var 60–64 år och 5 procent var 20–29 år 2014.⁷²

Lärarnas åldersfördelning varierar mellan de olika skolformerna. Högst är andelen lärare som är 50 år eller äldre inom särskild utbildning för vuxna (75 procent). Inom grundskolan och specialskolan är en lägre andel lärare 50 år eller äldre jämfört med i övriga skolformer, 35 procent. I gymnasieskolan är drygt 40 procent av lärarna 50 år eller äldre.

Åldersfördelningen skiljer sig mellan skolor med kommunal huvudman och med enskild huvudman. Generellt är lärarna yngre i skolor med enskild huvudman än i kommunala skolor. Bland lärare i grundskolan skiljer det 10 procentenheter mellan de två huvudmannatyperna och i gymnasieskolan cirka 15 procentenheter. Till exempel är 46 procent av lärarna i kommunala gymnasieskolor, jämfört med 30 procent i gymnasieskolor med enskild huvudman, 50 år eller äldre. I kommunala grundskolor är andelen lärare som är 50 år eller äldre 37 procent, och i grundskolor med enskild huvudman är andelen äldre lärare 27 procent.⁷³

Många lärare utanför yrket kan tänka sig att återkomma

När Skolverket i prognosarbetet (2016) undersökte hur många lärare som lämnat yrket fann de att 47 000 personer som hade en lärarutbildning inte fanns i registren över lärare och personal i förskolan. Av de 31 000 som inte alls arbetade kvar inom utbildningsområdet hade 24 procent en ämneslärarutbildning, 22 procent en förskollärarutbildning och 16 procent en lärarutbildning för grundskolans lägre åldrar.⁷⁴

⁶⁹ Redovisning av uppdrag att ta fram återkommande prognoser över behovet av förskollärare och olika lärarkategorier, dnr 2016:906. Skolverket, 2017-12-18, s. 18.

⁷⁰ Pedagogisk personal i skola och vuxenutbildning läsåret 2017/18. Skolverket, dnr 2018:510, 2018-03-22, s. 17–18.

⁷¹ SCB. Lärare utanför yrket. Temarapport 2017:2.

⁷² Ibid.

⁷³ Pedagogisk personal i skola och vuxenutbildning läsåret 2017/18. Skolverket, dnr 2018:510, 2018-03-22, s. 16–17.

⁷⁴ Redovisning av uppdrag att ta fram återkommande prognoser över behovet av förskollärare och olika lärarkategorier, dnr 2016:906. Skolverket, 2017-12-18.

I en temarapport skriver SCB att av de cirka 240 000 personer under 65 år, som hade tagit en lärarexamen fram till och med 2013, arbetade 15 procent (cirka 36 000 personer) inte längre som lärare eller i utbildningsbranschen.⁷⁵

I en enkätundersökning, som SBC gjort bland lärarutbildade vilka har lämnat yrket, uppgav 60 procent av dem som svarat att de kanske eller absolut kunde tänka sig att återgå till att arbeta som lärare. Sådant som skulle behöva förändras var: att arbetsbelastningen skulle vara rimlig i förhållande till arbetstiden, att de skulle få större möjlighet att styra över sin arbetssituation än tidigare och att de skulle få högre lön. Yngre personer var mer positiva till att återvända till yrket än äldre: Nästan 70 procent av dem i åldern 25–39 år kunde tänka sig att arbeta som lärare igen.⁷⁶

SKL: Lärarflykten överdriven men sjukfrånvaron ökar

SKL har undersökt lärarsituationen som en del av sin satsning Sveriges Viktigaste Jobb och tar i en rapport upp flera delfrågor som rör lärarförsörjningen. SKL skriver bland annat att lärare inte är mer benägna än andra att lämna yrket: Under det senaste året var 93 procent av de lärare som året innan varit anställda i kommunerna kvar i yrket, vilket är något mer än genomsnittet för kommunalt anställda generellt. I genomsnitt slutar 4 000 lärare (av totalt 240 000 lärare) per år för att arbeta i andra yrken. SKL skriver dessutom att allt fler återvänder till yrket: förra året återvände 3 100 lärare till skolan.

Däremot ser SKL oroande signaler som handlar om arbetsbelastning och sjukfrånvaro. Även om lärarnas sjukfrånvaro är bland den lägsta i kommunerna har den (liksom övriga grupper) ökat sedan 2010. Som grupp är förskollärarna särskilt utsatta. År 2016 var sjukfrånvaron för kvinnliga förskollärare bland den högsta, 6 procent, och för manliga förskollärare cirka 3,5 procent. För gymnasielärare och grundskolelärare var andelen lägre, omkring 3,5 procent för kvinnor och omkring 2 procent för män. SKL skriver att de psykosociala sjukdomsfallen ökar inom skolan och anger som riskfaktor krav som höjs utan att förutsättningarna matchas.⁷⁷

I det senaste kollektivavtalet för lärare och skolpersonal, framförhandlat av arbetsmarknadens parter 2018, uppmärksammas arbetsmiljön och sjuktalen särskilt. Kommunerna har fått ett uppdrag att förbättra arbetsmiljön och att minska sjuktalen på varje skola och förskola. Arbetet ska följas upp i samverkan på lokal arbetsplatsnivå, kommunal nivå och centralt av parterna. I slutet av avtalsperioden ska en analys göras.⁷⁸

Det framtida behovet av lärare

Såväl SCB som Skolverket har tagit fram rapporter om efterfrågan på lärare i ett längre perspektiv, och i följande avsnitt redovisas i korthet SCB:s arbetskraftsbarometer, som bland annat är baserad på svaren från arbetsgivare, och Skolverkets prognos över behovet av förskollärare och olika lärarkategorier, som baseras på registerdata.

UKÄ har analyserat området från en annan utgångspunkt: arbetsmarknadsläget när de studenter som började sina högskolestudier läsåret 2015/16 har tagit examen och ska börja arbeta. I detta avsnitt redovisas den del av prognosen som handlar om de studenter som läser mot en lärar- och förskollärarexamen.

UKÄ har även analyserat lärarbehovet med utgångspunkt i hur ämnena i lärares examen förhåller sig till undervisningsbehovet i grundskolans timplan.

⁷⁵ SCB. *Lärare utanför yrket*. Temarapport 2017:2.

⁷⁶ Ibid.

⁷⁷ Fokus på: *Skolans rekryteringsutmaningar – lokala strategier och exempel*. SKL, 2018.

⁷⁸ Artikel i *Arbetsvärlden*, *Nytt läraravtal på plats efter hårda förhandlingar*, 2018-10-02

Oberoende av vilket perspektiv eller angreppssätt som använts visar de fyra rapporterna att det kommer att finnas en stor efterfrågan på förskollärare och lärare generellt såväl i ett kortare som i ett längre tidsperspektiv. Det finns dock några lärarkategorier där tillgång och efterfrågan förefaller kunna vara i relativt god balans.

Arbetsgivarna uppger fortsatt brist på nyexaminerade lärare

SCB:s arbetskraftsbarometer, där arbetsgivarna svarar på frågor om vilka utbildningar de efterfrågar för tillfället, visade 2017 en utbredd fortsatt brist på nyexaminerade lärare och pedagoger. Störst var bristen på ämneslärare inom matematik och naturorienterade ämnen i grundskolans senare år (96 procent rapporterade en brist), speciallärare och specialpedagoger (94 procent) och fritidspedagoger (93 procent). En nästan lika hög andel rapporterade brist på yrkeserfaren personal som har de tre nämnda utbildningarna.

Mellan 70 och 80 procent av arbetsgivarna uppgav även en brist på grundskollärare för senare år som undervisar i språk och samhällsorienterade ämnen, förskollärare och gymnasielärare i matematik och naturvetenskap. En något lägre andel av arbetsgivarna uppgav en brist på yrkeserfaren personal med dessa tre utbildningar. Även tillgången på nyexaminerade bildlärare rapporterades vara lägre än behovet (drygt 60 procent rapporterade en brist), medan det var en relativt god balans mellan tillgång och efterfrågan på nyutbildade idrottslärare.⁷⁹

SCB beräknar i sin långsiktiga prognos *Trender och prognoser* att efterfrågan på lärare i de flesta lärargrupper kommer att överstiga tillgången med cirka 30 procent år 2035.⁸⁰

Goda framtidsutsikter för lärarstudenter

När de som läsåret 2015/16 började studera till yrkeslärare, fritidspedagoger (grundlärare med inriktning fritidshem) och ämneslärare kommer ut på arbetsmarknaden har de de bästa framtidsutsikterna av de 35 utbildningsgrupper som ingår i UKÄ:s undersökning av arbetsmarknaden. Även grundlärare, speciallärare, specialpedagoger och förskollärare har goda framtidsutsikter: detta är bland de tio utbildningar som visade störst obalans mellan arbetsmarknadens behov och tillskottet av nyexaminerade från högskolan. För fem av de sex lärarutbildningarna handlade det om att antalet examinerade skulle behöva öka med drygt 50 procent för att uppnå ett läge helt i balans när de som påbörjade sin utbildning 2015/16 kommer ut på arbetsmarknaden.

UKÄ gör i rapporten reflexionen att fler utbildningsplatser inte kan vara en framkomlig väg för att möta en ökande efterfrågan på lärare och pedagogisk personal eftersom det redan finns kapacitet för fler studenter på utbildningarna. Den stora utmaningen är i stället ett lågt intresse för lärarutbildningarna.⁸¹

Brist analyserad utifrån ämnen i lärares examina och undervisningsbehovet

I en analys av hur ämnen i examinerade lärares examina (med underlag från läsåren 2004/05–2013/14) förhåller sig till undervisningsbehovet enligt timplanen för grundskolan, visade UKÄ 2015 genom en ny modell att det finns en diskrepans i debatten mellan i vilka ämnen det är en bekymmersam lärarbrist och i vilka ämnen det faktiskt riskerar att bli en stor brist. Även om det finns vissa kvalitetsbrister i

⁷⁹ Arbetskraftsbarometern 2017. Vilka utbildningar ger jobb? SCB, 2017.

⁸⁰ *Trender och prognoser 2014, befolkning, utbildning och arbetsmarknad med sikte på 2035*. SCB, 2014.

⁸¹ *Högskoleutbildningarna och arbetsmarknaden. Ett planeringsunderlag inför läsåret 2015/16*. UKÄ, rapport 2015:5.

underlaget från lärosätena och svårigheter att se till exempel i vilka årskurser lärarna arbetar, går det att dra tillräckligt stabila slutsatser om lärarbehovet för att ha en bredare diskussion om ämnen, brist på lärare och dimensioneringen av lärarutbildningen.

Analysen visar att det inte är framför allt i naturorienterande ämnen som det examineras alltför få lärare utan att underdimensioneringen på lärarutbildningen förefaller gälla ämnen som är relativt små i grundskolan, såsom slöjd, bild och språkval (franska, spanska och tyska). Även i svenska och svenska som andraspråk identifieras en underdimensionering.⁸²

Rekryteringsbehovet fram till 2031

Skolverket har prognosticerat rekryteringsbehovet av lärare fram till 2031 med utgångspunkt i personalsituationen 2016.

Rekryteringsbehovet påverkas av ett antal faktorer, till exempel befolkningstillväxten, personaltätheten, antalet visstidsanställda som saknar pedagogisk högskoleexamen (och antas bli ersatta) och pensionsavgångar. Under perioden 2016–2031 beräknas till exempel barnen i skolåldern bli betydligt fler än tidigare prognosticerat, vilket innebär att fler lärare behövs. Vad gäller pensionsavgångarna beräknas närmare 40 procent av de lärare (heltidstjänster) som arbetade i skolan 2016 gå i pension fram till 2031. Exempelvis har Skolverket uppgifter om att andelen lärare som är 50 år eller äldre är hög bland dem som undervisar i

- grundskolan i slöjd, hem- och konsumentkunskap, bild, svenska som andraspråk och franska
- gymnasieskolan i bild, teknik, tyska och franska.

Vidare är, på en övergripande nivå, 40 procent av lärarna i allmänna ämnen i gymnasieskolan 50 år eller äldre, medan andelen bland lärare i yrkesämnena är hela 55 procent. Allvarligast är situationen för el- och energiprogrammet där 70 procent av lärarna var 50 år eller äldre 2016.⁸³

Störst rekryteringsbehov de första fem åren och inom förskolan

Sammanlagt kommer det, med de antaganden som Skolverket gör i prognosen, att behöva rekryteras förskollärare och lärare med pedagogisk högskoleexamen till cirka 187 000 heltidstjänster under femtonårsperioden.⁸⁴ Hälften av rekryteringsbehovet finns i storstadslänen. Störst är behovet under den första femårsperioden, då förskolor och skolor behöver rekrytera pedagogisk personal till motsvarande 77 000 heltidstjänster. Därefter är rekryteringsbehovet motsvarande 58 000 (2022–2026) och 53 000 (2027–2031) heltidstjänster.⁸⁵

Tabellen här intill visar att störst rekryteringsbehov under perioden förväntas inom förskolan. Jämfört med dagens lärarkår förväntas rekryteringsbehovet även bli mycket stort vad gäller lärare i förskoleklass och yrkeslärare.⁸⁶

⁸² UKÄ (2015), *Ämnen i lärarstudenternas examina – nuläge och modell för ämnesvis dimensionering*. Rapport 2015:17.

⁸³ Redovisning av uppdrag att ta fram återkommande prognoser över behovet av förskollärare och olika lärarkategorier, dnr 2016:906. Skolverket, 2017-12-18, s. 25.

⁸⁴ Läs om de antaganden och beräkningar Skolverket gör för prognosen i rapporten *Redovisning av uppdrag att ta fram återkommande prognoser över behovet av förskollärare och olika lärarkategorier*, dnr 2016:906. Skolverket, 2017-12-18.

⁸⁵ Redovisning av uppdrag att ta fram återkommande prognoser över behovet av förskollärare och olika lärarkategorier, dnr 2016:906. Skolverket, 2017-12-18, s. 48, 101.

⁸⁶ Ibid, s. 49.

Tabell 13. Beräknat rekryteringsbehov av förskollärare och lärare med pedagogisk högskoleexamen under prognosperioderna. Heltidstjänster, avrundade uppgifter.

Skolform	Rekryteringsbehov 2017–2031
<i>Totalt rekryteringsbehov</i>	<i>187 000</i>
Förskolan	52 000
Fritidshem	7 000
Förskoleklass och årskurs 1–3	27 000
Årskurs 4–6	24 000
Årskurs 7–9	25 000
Gymnasieskolan, yrkesämnena	13 600
Gymnasieskolan, allmänna ämnen	17 500
Speciallärare/specialpedagoger	11 000
Lärare övriga skolformer*	10 000

Källa: Skolverkets prognos för 2016–2031.

Den reguljära lärarutbildningen och lärarförsörjningen

Samma år som de första studenterna antogs till VAL II-satsningen antogs studenter även för första gången till den nya lärarutbildningen, som ersatte den tidigare lärarexamen.

Den tidigare lärarexamen avlades på grundnivå eller avancerad nivå beroende på poängomfattning (180–330 högskolepoäng) och krav på fördjupning. Den nya lärarutbildningen består i stället av fyra examina: förskollärarexamen, grundlärarexamen (med tre inriktningar), ämneslärarexamen (med två inriktningar) och yrkeslärarexamen. Till det kommer speciallärar- och specialpedagogexamen, som är påbyggnadsutbildningar om 90 högskolepoäng som det krävs en avlagd lärarexamen (från nuvarande eller tidigare examensordning) för att vara behörig till.

Lärarutbildningen – en av högskolans största utbildningar

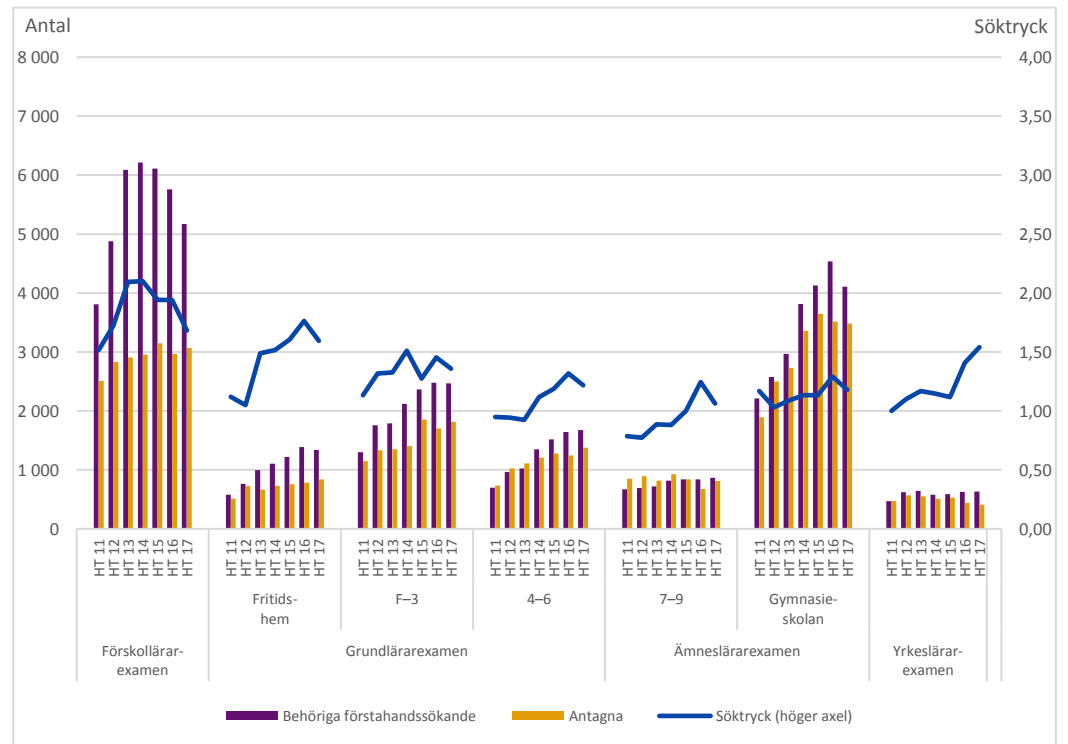
Lärarutbildning kan läsas vid 28 lärosäten. Stockholms universitet har ojämförligt flest lärarstudenter, varav VAL II-studenterna utgör en märkbar andel. Näst flest lärarstudenter har Göteborgs universitet och tredje största är Malmö universitets lärarutbildning.

Sammantaget är lärarutbildningen den av högskolans yrkesutbildningar som har flest behöriga förstahandssökande. Ungefär 19 procent av alla behöriga förstahandssökande till yrkesexamensprogram söker till lärarutbildningen. Antalet behöriga förstahandssökande till lärarutbildningen har sedan de fyra nya lärarexamina infördes 2011 ökat, med höstterminen 2017 som ett undantag i en annars uppåtgående kurva. Det kan vara värt att notera denna avvikelse, även om den är liten, eftersom lärarutbildningen byggdes ut 2015–2017 och alltså kunde ta emot fler nybörjare än tidigare.

Söktrycket, det vill säga konkurrensen till utbildningarna, varierar mellan de fyra lärarexamina och över tid. Högst är söktrycket på utbildningen mot förskollärarexamen och lägst är det på utbildningen mot ämneslärare årskurs 7–9.

Volyymmässigt störst är ämneslärarutbildningen med inriktning mot gymnasieskolan och förskollärarutbildningen.

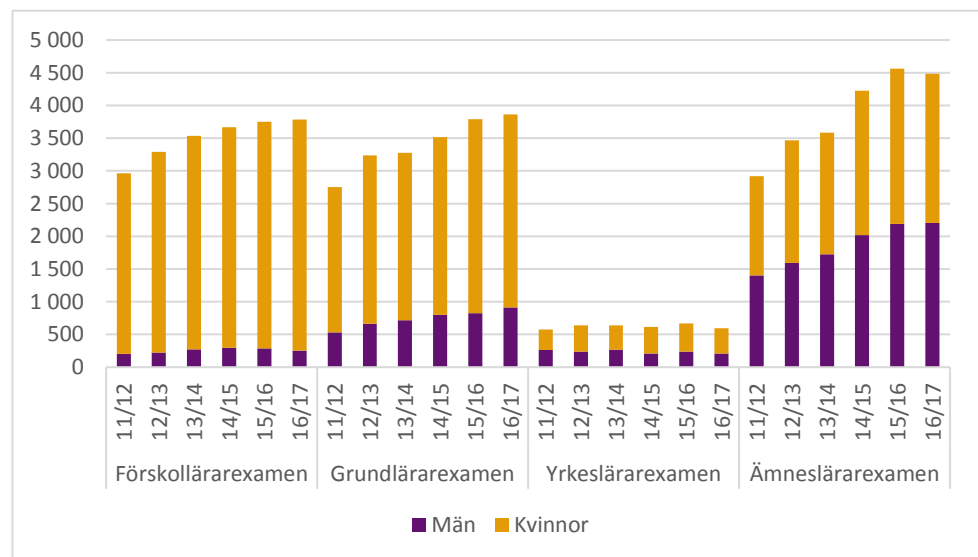
Figur 12. Antalet behöriga förstahandssökande och antagna höstterminerna 2011–2017 samt söktryck (avläses på höger axel) under samma period.

Läsåret 2011/12 påbörjade 9 200 nybörjare ett lärarprogram mot förskollärar-, grundlärares-, ämneslärares- eller yrkesläraresexamen. Fem år senare hade antalet nybörjare på utbildningarna ökat till 12 700. VAL II-studenterna ingår, enligt definitionen av nybörjare, inte i detta antal.

Könsfördelningen bland nybörjarna har på en övergripande nivå varit densamma sedan 2011/12: omkring 73 procent av nybörjarna är kvinnor och 27 procent är män. Fördelningen varierar dock betydligt mellan de olika lärarexamina, vilket figur 13 illustrerar.

Figur 13. Nybörjare på de fyra nya lärarutbildningarna läsåren 2011/12–2016/17.

Flera riskfaktorer för tidiga avhopp från lärarutbildningen

Alla studenter som har påbörjat en lärarutbildning avslutar den inte. UKÄ har undersökt avhopp och kvarvaro vid lärarutbildningarna i flera analyser under de senaste åren och hittat vissa mönster.

I en registerstudie som UKÄ gjorde 2017 undersöktes tidiga avhopp och kvarvaro mellan termin 1 och 6 bland nybörjare på tio yrkesexamensprogram höstterminen 2012 och tre terminer därefter. Studien visar att tre av de fyra program som hade högst avhoppsfrekvens var lärarexamensprogram. Andelen tidiga avhopp var allra störst på ämneslärarutbildningen: 35 procent. Kvarvaron varierade också betydligt beroende på vilket lärosäte som gav utbildningen.

Analysen visar att *låga gymnasiebetyg* ökar risken för avhopp på nio av de tio yrkesexamensprogrammen. Tydligast var sambandet mellan låga gymnasiebetyg och avhopp på ämneslärar- och grundlärarprogrammet. *Utländsk bakgrund* spelade en negativ roll på vissa utbildningar, och var tydligast på förskollärar- och ämneslärarutbildningen (mellan 8 och 12 procents högre avhoppsfrekvens än bland studenter med svensk bakgrund).

På alla tio yrkesexamensprogrammen fanns en *skillnad mellan könen*: männen hoppade av i högre utsträckning än kvinnorna, och män hoppade i högre utsträckning av på kvinnodominerade utbildningar än det motsatta.⁸⁷

Ett liknande resultat märks i en fördjupad analys som UKÄ har gjort av lärarstudenternas förkunskaper, prestation och avhopp. Den visar att avhoppet från lärarutbildningen är starkt relaterade till kön – män hoppar av utbildningarna oftare än kvinnor – och att skillnaden är störst på inriktningarna mot yngre elever och barn.⁸⁸

En annan analys visar att mönstret inte är detsamma för studenter som läser mot en ämneslärarexamen via kompletterande pedagogisk utbildning (KPU). Studenterna hoppar i lägre grad av denna kortare utbildning (90 högskolepoäng) än de studenter som läser inom den reguljära ämneslärarutbildningen. Mellan 17 och 19 procent av nybörjarna höstterminerna 2014 och 2015 beräknas ha gjort ett tidigt avhopp från KPU:n.⁸⁹

Examinerade lärare för få för framtida behov

Skolverket skriver i prognosen som sträcker sig fram till 2031 att det, för att täcka behovet av behöriga lärare, krävs att sammanlagt 227 000 förskollärare och lärare examineras från lärarutbildningen under prognosperioden. Detta motsvarar en årlig examinationsfrekvens på 15 100 lärare. Störst antal nyexaminerade lärare behövs under den första femårsperioden: 92 000.⁹⁰ Att uppfylla detta mål blir en utmaning eftersom färre än 15 000 studenter ens påbörjar en lärarutbildning årligen: med några undantag har det i stället rört sig om endast mellan 10 000 och knappt 14 000 nybörjare per år. Genomsnittet är 12 800 programnybörjare årligen under de senaste 25 åren.⁹¹ Dessutom, som föregående avsnitt visar, fullföljer inte alla lärarstudenter sina studier och tar examen.

Om dagens examensfrekvens fortsätter att vara densamma under de femton år som prognosen omfattar, kommer det enligt beräkningarna att examineras cirka 145 000 förskollärare och lärare i stället för de cirka 225 000 som behövs. Alltså kommer det 2031 att finnas ett underskott på cirka 80 000 lärare. Störst är obalansen för

⁸⁷ Tidigare avhopp från högskolan. Analyser av genomströmning på de tio största yrkesexamensprogrammen. UKÄ. Rapport 2017:17.

⁸⁸ Lärarstudenternas gymnasiebetyg, avhopp och studieprestation. Statistisk analys, dnr 2017-01-23/1. UKÄ

⁸⁹ Nybörjare och examinerade på lärarutbildning: Var fjärde nybörjare på ämneslärarutbildningen är en KPU-student, Statistisk analys 2018-03-13/3. UKÄ.

⁹⁰ Redovisning av uppdrag att ta fram återkommande prognoser över behovet av förskollärare och olika lärarkategorier, dnr 2016:906. Skolverket, 2017-12-18, s. 51.

⁹¹ Ibid, s. 85.

förskollärare.⁹² Skolverket menar att andelen behöriga förskollärare och lärare riskerar att sjunka under prognosperioden, som en konsekvens av skillnaden mellan examinationsbehovet och antalet de facto examinerade.

Med de antaganden som Skolverket har gjort i prognosens huvudalternativ behöver så många förskollärare och lärare examineras som tabell 14 visar. Särskild utbildning för vuxna och olika typer av kommunala vuxenutbildningar har inte tagits med i tabellen.

Tabell 14. Beräknat examinationsbehov fram till 2031

Inriktning	Examinationsbehov under perioden	Examinationsbehov, årligen
Förskollärare	60 000	3 400–4 400
Grundlärare, inriktning fritidshem	12 500	830
Grundlärare, inriktning förskoleklass	14 300	950
Grundlärare, inriktning årskurs 1–3	17 300	1 000–1 380
Grundlärare, inriktning årskurs 4–6	27 600	1 200–2 700
Ämneslärare, årskurs 7–9	30 300	1 500–2 900
Ämneslärare, allmänna ämnen, gymnasieskolan	21 700	1 000–1 800
Yrkeslärare, gymnasieskolan	16 900	1 000–1 250
Lärare, grundsärskola	3 100	180–250
Lärare, gymnasiesärskola	2 500	140–190
Speciallärare	6 700	350–620
Specialpedagoger	7 000	390–630

Källa: Skolverket 2017.

Om situationen förändras – till exempel vad gäller lärarbenägenheten, målet att lärare ska vara behöriga, kvarvaron i yrket eller tjänstgöringsomfattningen – förändras även examineringsbehovets omfattning.

Fler nybörjare eller höjd examensfrekvens på lärarutbildningen?

UKÄ har beräknat hur många studenter som skulle behöva påbörja en lärarutbildning varje år för att täcka det prognosticerade behovet av examinerade lärare. I den beräkningen motsvarar dagens antal nybörjare på lärarutbildning ungefär 60 procent av behovet.

Skolverket har tagit fram tre scenarier för rekryteringsbehovet. I huvudalternativet beräknas rekryteringsbehovet utifrån en situation där alla lärare i förskola och skola har behörighet. För att tillräckligt många lärare ska utbildas och ta examen skulle då ungefär 23 700 personer per år behöva påbörja en lärarutbildning under prognostiden (2016–2031). Det motsvarar ungefär en fjärdedel av alla dem som går ut gymnasiet med högskolebehörighet varje år.

Störst skillnad mellan antalet nybörjare som behövs och det beräknade antalet nybörjare finns på yrkeslärarutbildningen och grundlärarutbildningen med inriktning mot årskurs 4–6. Dubbelt så många nybörjare skulle behöva påbörja dessa två utbildningar jämfört med det antal som beräknas börja. Den lärarutbildning där det

⁹² Redovisning av uppdrag att ta fram återkommande prognoser över behovet av förskollärare och olika lärarkategorier, dnr 2016:906. Skolverket, 2017-12-18, s. 81–82.

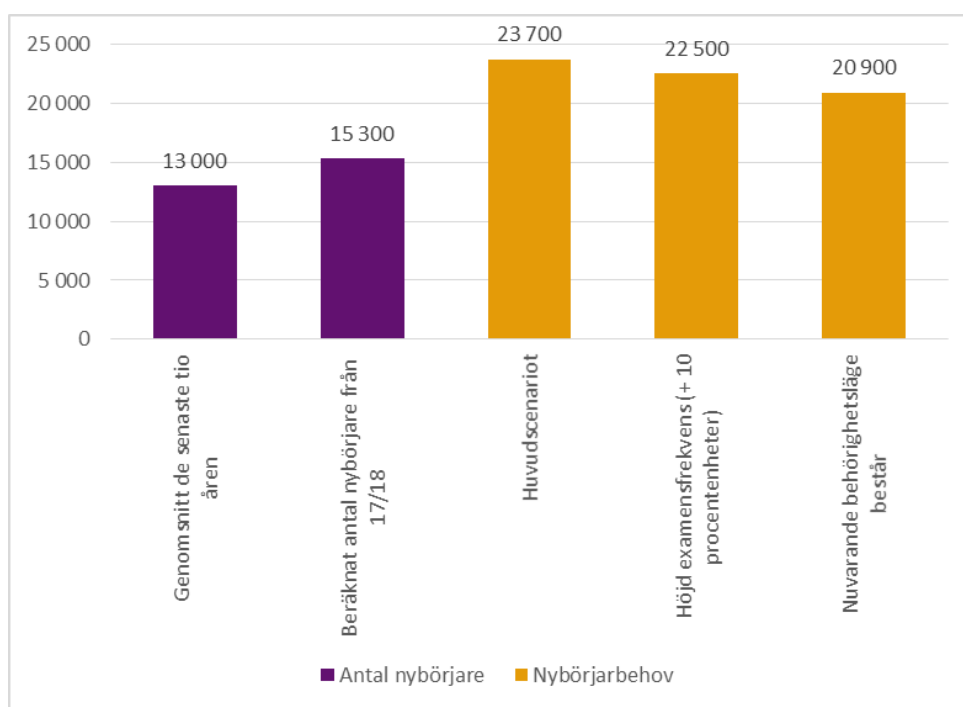
beräknade antalet nybörjare fram till 2031 överensstämmer väl med det antal som beräknas påbörja utbildningen är specialpedagogerna.⁹³

I det andra scenariot handlar det om att förändra rekryteringsbehovet genom att höja examensfrekvensen på lärarutbildningen. I jämförelse med många andra högskoleutbildningar är examensfrekvensen låg på lärarutbildningen. En höjning med 10 procentenheter skulle innebära att ungefär 22 500 nybörjarstudenter behövs för att uppnå balans år 2031, att jämföra med de 23 700 som är resultatet av antagandena i prognosens huvudalternativ.⁹⁴

I det tredje scenariot är utgångspunkten att dagens situation, med samma andelar behöriga och obehöriga lärare, består. Då skulle det behövas ungefär 20 900 nybörjare varje år för att uppnå balans 2031. Även det är betydligt fler än vad som historiskt har varit vanligt för lärarutbildningen.

Följande diagram illustrerar situationen.

Figur 15. Genomsnittligt antal nybörjare på lärarutbildning, speciallärarutbildning och specialpedagogutbildning under de senaste 10 åren och beräknat antal nybörjare under prognosperioden (lila staplar) samt behovet av nybörjare per år på lärarutbildningarna enligt tre scenarier (gula staplar).

⁹³ Redovisning av uppdrag att ta fram återkommande prognoser över behovet av förskollärare och olika lärarkategorier, dnr 2016:906. Skolverket, 2017-12-18, s. 86.

⁹⁴ Ibid, s. 87.

Beslut om en utbyggd lärarutbildning

Under de senaste åren har regeringen i flera budgetpropositioner lagt fram förslag om ökade resurser till fler platser på lärarutbildningen. Den första satsningen under perioden gjordes 2014 då regeringen avsatte medel för att utöka speciallärarutbildningen med 100 platser från och med 2015. Därefter följde beslut om att under 2015 och 2016 tillföra medel för sammanlagt 2 300 nya nybörjarplatser på lärar- och förskollärarutbildningen. År 2017 beslutade riksdagen om ytterligare utbyggnad, 970 nybörjarplatser.

De två lärarutbildningar som tilldelats flest nya nybörjarplatser är grundlärarutbildningen (1 100) och förskollärarutbildningen (1 000), men även kompletterande pedagogisk utbildning (KPU) och ämneslärarutbildningen har utökats.⁹⁵

Skolverket har i sin senaste prognos beräknat effekten av den utbyggnad som beslutades 2017, 970 nybörjarplatser. Fram till 2031 kommer dessa platser att kunna ge cirka 1 500 fler förskollärare, 3 000 fler grundlärare och 2 000 fler ämneslärare.⁹⁶

⁹⁵ Budgetpropositionen för 2018, prop. 2017/18:1. Utgiftsområde 16.

⁹⁶ Redovisning av uppdrag att ta fram återkommande prognoser över behovet av förskollärare och olika lärarkategorier, dnr 2016:906. Skolverket, 2017-12-18, s. 84.

VAL II – en viktig pusselbit i kompetensförsörjningen

Regeringen har gjort särskilda satsningar på behörighetsgivande utbildning för yrkesverksamma, obehöriga lärare i närmare tjugo års tid. Över tid har de bakomliggande argumenten i viss grad förändrats. Initialt var huvudargumentet att alla lärare i skolan skulle vara behöriga lärare genom att de hade en pedagogisk högskoleexamen. Att det ska vara behöriga lärare som arbetar i skolan och förskolan är fortfarande ett viktigt argument, men i takt med att lärarförsörjningen blivit en allt större samhällsutmaning, har argumentationen också allt mer kommit att handla om bristen på (behöriga) lärare.

VAL inleddes 2007 och VAL II kommer att pågå till 2030. VAL-satsningen har med andra ord i praktiken blivit en permanent, behovsdriven, vidareutbildningsinsats för att få fler behöriga, yrkesverksamma lärare. I detta kapitel diskuteras framför allt vad VAL II har inneburit för kompetensförsörjningen inom skolan och förskolan, och hur ännu fler behöriga lärare och förskollärare skulle kunna utbildas inom VAL II, såväl i det korta perspektivet som fram till 2031.

VAL II bidrar till kompetensförsörjningen nationellt

UKÄ:s uppföljning av VAL II, med data från framför allt åtta terminer – mellan höstterminen 2013 och vårterminen 2017 – ger vid handen att satsningen på flera områden bidrar positivt till kompetensförsörjningen inom skolan och gymnasieskolan.

Den geografiska dimensionen på kompetensförsörjningen är ett sådant område. I analysen framgår att VAL II används av lärare och huvudmän som är geografiskt spridda över landet. På senare år har antalet sökande från storstäder, större städer och pendlingskommuner nära storstäder kommit att utgöra en större andel av de sökande och de som är aktuella för studier. Samtidigt har antalet sökande från flera andra kommungrupper ökat procentuellt lika mycket. Dessutom är de åtta lärosäten som ger utbildning inom uppdraget geografiskt spridda, från Malmö i söder till Umeå i norr. En del av utbildningarna erbjuds på distans, vilket ökar tillgängligheten ytterligare.

Analysen visar även att de examina och ämnen som är vanligast inom VAL II inte är desamma som de som är vanligast inom den reguljära lärarutbildningen. Ett av skälen till detta är regelverket för VAL II, som tillåter studier mot äldre lärarexamina och kortare examensspår till vissa examina. Ett annat skäl är att lärosätena har som princip att anta VAL II-studenterna till den kortaste vägen till examen. Flest studenter (880) har tagit en lärarexamen, det vill säga en lärarexamen enligt en av de äldre examensordningarna, och näst flest har tagit en ämneslärarexamen (550).

Inom den reguljära lärarutbildningen har relativt få personer påbörjat utbildning för en ämneslärarexamen med inriktning mot årskurs 7–9, men inom VAL II är detta den näst största examensgruppen, med 300 examinerade fram till vårterminen 2017. Dessutom har ytterligare knappt 500 VAL II-studenter tagit en äldre lärarexamen där undervisning i de årkurserna ingår.

VAL II har även bidragit till att öka antalet behöriga yrkeslärare, en lärargrupp där det sedan länge finns en bekymmersam situation med många lärare som är över 50 år och många obehöriga lärare. Sammanlagt 150 studenter har hittills tagit en yrkeslärarexamen inom VAL II, vilket motsvarar ungefär 10 procent av dem som tog examen inom den reguljära yrkeslärarutbildningen under ungefär samma period.

Vidare ser vi i analysen att såväl lärare i kommunala skolor (72 procent) som lärare i friskolor (24 procent) har sökt till VAL II. Fördelningen av de sökande överensstämmer i stort med fördelningen av yrkesverksamma lärare mellan huvudmannatyperna. I vår uppföljning av de VAL II-studenter som har tagit examen syns dock en skillnad: genomgående är andelen examinerade lägre bland dem som arbetar för en enskild huvudman än bland dem som arbetar för en kommunal huvudman. Störst är skillnaden bland dem som påbörjade sina studier inom VAL II läsåret 2013/14, det vill säga de som har haft längst tid på sig att ta examen: I denna grupp har 54 procent av VAL II-studenterna som arbetar i en friskola tagit examen och 65 procent av studenterna som arbetar i en kommunal skola. Skolverkets statistik visar att friskolor har en högre andel obehöriga lärare än kommunala skolor. Sammantaget gör dessa resultat att det är angeläget med insatser för att höja intresset för VAL II bland friskolornas lärare och huvudmän. Likaså är det angeläget att föra en dialog med de enskilda huvudmännen om vad som kan förändras, så att fler av deras obehöriga lärare fullföljer sina studier inom VAL II och tar examen.

Av de 1 750 studenter som hittills har blivit behöriga genom VAL II har nästan alla (1 640 personer när uppgifterna hämtades ur legitimationsregistret) tagit ut en lärar- eller förskollärarlegitimation. Det är vanligt att dessa lärare är behöriga att undervisa i flera skolformer. I och med VAL II blir de yrkesverksamma lärarna behöriga – även om det är i färre ämnen eller i en annan del av skolan än de tänkt sig ursprungligen – och får därmed en bättre utgångspunkt för sitt arbete i skolan; de kan bidra bättre till kvaliteten och utvecklingen av verksamheten. En lärarlegitimation i ett eller två ämnen kan dessutom byggas på med ytterligare ämnen genom till exempel Lärarlyftet II. VAL-studierna kan därmed även fungera som en biljett till en karriär inom skolan för den enskilda läraren.

Samlat visar vår uppföljning att VAL II bidrar till en bättre kompetensförsörjning över landet.

Inom VAL II har det gjorts några olika riktade satsningar som har gett lite olika utfall. Resultatet av två av dem redovisas nedan och diskuteras i förhållande till styrningen i förordningen.

Ett lyckat kortare examensspår till en ämneslärarexamen i vissa estetiska ämnen

I dataanalysen märks att det förkortade examensspåret, som sedan 2013 erbjuds obehöriga lärare i dans, teater samt rörelse och drama, har gett ett gott resultat. De lärare som uppfyller behörighetskraven läser 30 högskolepoäng utbildningsvetenskaplig kärna och kan därefter få ut en ämneslärarexamen.

Denna nya möjlighet har gjort att lärare med en ämneslärarexamen inom praktiska och estetiska undervisningsämnena är den vanligaste ämnesgruppen inom VAL II. Av de 550 examinerade ämneslärarna har 320 praktiska eller estetiska ämnen i sin examen. Alla dessa har inte något av de tre undervisningsämnena som förordningen särbehandlar, men andra uppgifter som UKÄ har tillgång till pekar mot att dans är det näst vanligaste ämnet i de ämneslärarexamina med estetiska och praktiska undervisningsämnena som uppnås inom VAL II och att även teater förekommer relativt ofta. UKÄ gör därför bedömningen att den särskilda insats som gjorts för att öka antalet behöriga lärare inom de tre estetiska ämnena har varit lyckad.

Samma, eller en liknande, modell, som detta kortare examensspår till en ämneslärarexamen skulle kunna användas även för en del av de angelägna undervisningsämnena där bristen på behöriga lärare är stor, eller förväntas bli stor i framtiden.

Ett mindre lyckat examensspår för obehöriga förskollärare

I analysen framkommer också att det kortare examensspåret som öppnades 2013 för personer som har flera års erfarenhet av arbete som förskollärare, men som saknar en förskollärarexamen, inte har fungerat om målet är att fler som arbetar som obehöriga förskollärare ska bli behöriga genom VAL II. Det är dessutom den enda möjligheten till behörighetsgivande utbildning som erbjuds obehöriga förskollärare inom VAL II. För att antas till detta examensspår måste den sökande ha en arbetsgivare som intygar att personen arbetat *som förskollärare* i minst åtta läsår under de senaste 15 åren, före såväl den 1 juli 2015 som innan VAL-utbildningen slutförts, samt var anställd på förskolan den 1 december 2013. Den som uppfyller behörighetskravet får läsa 30 högskolepoäng inom utbildningsvetenskaplig kärna och kan därefter bedömas uppfylla kraven för en förskollärarexamen.

Dataunderlaget visar att många har sökt till VAL II-utbildningen mot en förskollärarexamen, men att en exceptionellt liten andel har bedömts vara behöriga. Det handlar om mellan 21 procent (vårterminen 2017) och 32 procent (höstterminen 2015) av de sökande som bedömts vara behöriga. Det detaljerade behörighetskravet är en betydande flaskhals för dessa obehöriga förskollärare.

Frågan är om det måste vara åtta år, eller om det för behörighet till VAL II skulle räcka med en kortare yrkesverksam tid, för att en person som arbetar som förskollärare skulle kunna anses tillräckligt erfaren för att vara behörig till VAL II, och efter utbildningen kunna anses ha uppfyllt kraven för en förskollärarexamen. En annan fråga är varför den sökande måste ha arbetat *"som förskollärare"*. Skulle det kunna räcka med arbete i en förskoleverksamhet? Eller att den sökande i stället för ett visst antal år kan visa att hen har uppnått en viss kompetens genom sitt arbete i förskolan eller skolan? Som en jämförelse anses sökande till utbildning mot en yrkeslärarexamen uppfylla kravet på särskild behörighet om hen *"genom yrkeserfarenhet, högskoleutbildning eller annan eftergymnasial utbildning har tillägnat sig kvalificerade och relevanta yrkeskunskaper"*. Vidare ska för urval till yrkeslärarutbildningen hänsyn tas till meriter och förmåga att tillgodogöra sig utbildningen.

Bristen på behöriga förskollärare är redan i dag märkbar och kommer att öka enligt Skolverkets prognos. Om det anses finnas behov av fler behöriga förskollärare är VAL II en bra satsning att utnyttja för ändamålet, men endast om behörighetskravet justeras. Justeringen skulle kunna göras samtidigt som den behörighetsgivande utbildningens innehåll och omfattning ses över, för att på så vis både öppna upp för fler behöriga sökande och erbjuda en förskollärarexamen med hög kvalitet inom VAL II.

Kan VAL II användas mer effektivt genom förbättrade studievillkor?

Skolverkets prognos visar att den största bristen på lärare kommer att finnas under den första femårsperioden, fram till 2022, vilket talar för att det snabbt behöver utbildas fler behöriga lärare och förskollärare. Den reguljära lärarutbildningen klarar inte det. Ett alternativ skulle kunna vara att göra förändringar i VAL II så att studenterna får formell och praktisk möjlighet att läsa på helfart, med bibehållen kontakt med sin arbetsplats för att till exempel kunna genomföra studieuppgifter. En sådan möjlighet till koncentrerade studier skulle kunna vara både mer effektiv resursmässigt än nuvarande studieupplägg och bättre för såväl VAL II-studenternas studiesituation som deras arbetsplatsers planering och bemanning.

Även andelen VAL II-studenter som fullföljer studierna till examen är en effektivitetsfråga. Trots att VAL II-studenterna, till skillnad från studenterna inom den reguljära lärarutbildningen, redan har valt skolan som sin arbetsplats – de arbetar där när de söker till VAL II och fortsättningsvis under hela sin studietid – ser vi inte

att en högre andel studenter tar examen inom VAL II jämfört med de uppgifter om examensfrekvens som finns i dag för den reguljära lärarutbildningen. I de examensuppgifter som hittills finns tillgängliga är den kumulativa andelen studenter som tar examen inom VAL II 60–65 procent, det vill säga ungefär samma nivå som för den reguljära lärarutbildningen. Många faktorer talar för att den borde vara högre, så var ligger problemet? Det finns många anekdotiska berättelser om studenter som upplever att det är påfrestande att studera på deltid och samtidigt arbeta heltid, vilket är en vanlig kombination för dem som läser inom VAL. En del studenter väljer att hoppa av studierna efter en tid. Andra väljer att inte läsa enligt studieplanen utan färre högskolepoäng per termin, vilket förlänger studietiden. UKÄ har, såväl i utvärderingen av VAL I och ULV som i KPU-utvärderingen, lyft frågan om studievillkorens negativa påverkan på studenternas studietid och på deras resultat. Förutom studentens personliga investering i utbildningen innebär en utsträckt studietid att skolan får vänta längre på att få behöriga lärare och medarbetare. Om arbetsgivaren kan stödja studenten genom att ge nedsättning i tjänst utan löneavdrag, ge bidrag till resor och kurslitteratur eller uppfylla andra önskemål på sådant som kan underlätta studiesituationen, skulle det förmodligen betyda att fler VAL II-studenter kan ta examen.

Ett argument för att rektorer, huvudmän och andra skulle vilja bidra till att skapa bättre studievillkor är att den här uppföljningen visar att de flesta studenter som hittills har tagit examen inom VAL II fortfarande arbetade kvar i samma kommun och på samma arbetsplats två år efter att de har tagit examen.

Det finns flera aktuella exempel på hur incitament på individnivå används som ett led i att förbättra kompetensförsörjningen och säkra tillgången på utbildad personal. Staten har till exempel gått in med medel så att yrkeslärare som läser behörighetsgivande utbildning kan få betald nedsättning i tjänst. Ett annat exempel finns inom sjukvården där staten och andra aktörer bidrar så att sjukvårdsregionerna kan erbjuda anställda betalt under utbildningar till bristyrken såsom specialistsjuksköterska.

UKÄ anser att det finns en potential att använda VAL II mer effektivt för att öka antalet behöriga lärare och förskollärare än vad som görs för närvarande. Fler än 60–65 procent av studenterna borde ta examen om man betänker de fördelar en lärarbehörighet innebär för yrkesverksamma i grundskolan, gymnasieskolan och förskolan. För att förändra situationen behövs förmodligen såväl förändringar i den styrande förordningen som en dialog mellan regeringen, huvudmännen, högskolorna och studenterna.

En förbättrad systematik behövs kring data

Den statistiska analys som utgör huvudfokus i denna delredovisning har varit möjlig att göra tack vare att Umeå universitet, som samordnar VAL II, och övriga deltagande lärosäten gett UKÄ och SCB tillgång till avidentifierade uppgifter från den särskilda VAL-databasen. Utan dessa uppgifter hade det inte varit möjligt att följa VAL II-studenterna från ansökan till examen och legitimation, samt i deras fortsatta yrkesliv, på det sätt som denna uppföljning har gjort.

UKÄ har flera gånger tidigare försökt identifiera VAL-studenterna i det uttag från högskoleregistret om studenter på lärarutbildning som UKÄ regelbundet beställer från SCB. Det innehåller studieinformation från det studieadministrativa systemet Ladok. I dagsläget uppmärks dock VAL II-studenternas registreringar olika av de olika lärosätena, vilket medför att ett antal VAL II-studenter inte kan identifieras som studenter på en lärarutbildning. Också bland de registreringar som märks upp på ett sådant sätt att de kan identifieras i filerna finns problem eftersom det av tekniska skäl ibland inte går att identifiera när studierna inom VAL II påbörjades.

Det sätt som för närvarande finns för att följa VAL II-studenterna bygger alltså på att uppgifter, efter överenskommelse, lämnas från Umeå universitet till SCB. Därefter krävs omfattande manuell hantering för att identifiera VAL II-studenternas väg genom högskolan. Uppgifterna som rör själva ansökningsförfarandet, exempelvis hur många som har sökt och antagits och vilka inriktningar de sökande har önskat, är unika i VAL-databasen eftersom ansökningsförfarandet sker via den, men den manuella hanteringen av registreringar och examina skulle underlättas om VAL II-studenternas registreringar märktes på samma sätt i Ladok oavsett lärosäte. Det vore även långsiktigt säkrare om lärosätena på ett enhetligt sätt kunde märka upp registreringar inom VAL II direkt i Ladok, så att det framgick både när studierna påbörjades inom VAL II och hur länge studenten har varit registrerad på VAL II, oavsett om det är på en reguljär ämneskurs eller på en särskild VAL II-kurs. UKÄ fortsätter därför att, i dialog med Ladok och lärosätena, undersöka möjligheterna att på ett mer systematiskt sätt följa de VAL II-studenter som påbörjar studier och tar examen inom VAL II.

Avslutande ord

Antalet sökande till VAL II ökade kraftigt under den undersökta perioden (höstterminen 2013–vårterminen 2017), samtidigt som andelen som bedöms vara aktuella för studier minskade och numera är mindre än 50 procent. Utvecklingen går att tolka som att kunskapen om att VAL II finns har ökat, liksom intresset för att studera mot en examen den vägen. Legitimationskravet, och att andelen obehöriga lärare i skolan har ökat, kan vara bidragande orsaker till det ökade antalet sökande. Detta talar för ett fortsatt stort behov av och intresse för VAL II inom grundskolan, gymnasieskolan och förskolan.

En fortsatt satsning på behörighetsgivande utbildning behövs, särskilt med tanke på den stora brist på behöriga lärare och förskollärare som identifierats fram till 2030-talet av bland andra Skolverket och SCB. UKÄ har mot den bakgrunden velat lyfta frågan om huruvida regelverket kring VAL II är tillräckligt ändamålsenligt eller om något skulle kunna justeras i till exempel behörighetskraven utan att de examinerade lärarna blir mindre kompetenta. En annan fråga är om fler obehöriga lärare skulle satsa på en behörighetsgivande utbildning om studievillkoren förbättrades och hur detta i så fall skulle kunna åstadkommas. För såväl samhället som individen finns mycket att vinna om fler yrkesverksamma, obehöriga lärare och förskollärare uppnår examen och får legitimation.

Universitetskanslersämbetet (UKÄ) ska bidra till att stärka den svenska högskolan och Sverige som kunskapssamhälle. Vi granskar kvaliteten på högskoleutbildningarna, vi analyserar och följer upp utvecklingen inom högskolan och vi bevakar studenternas rättssäkerhet.

www.uka.se

